

Nr 18.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag om vapenfria värnpliktiga, m. m.; given Stockholms slott den 22 januari 1943.

Under återopande av bilagda i statsrådet och lagrådet förda protokoll vill Kungl. Maj:t härmed föreslå riksdagen att antaga härvid fogade förslag till lag om vapenfria värnpliktiga, lag om straff för förbrytelser i tjänsten av vissa vapenfria värnpliktiga samt förordning angående ändrad lydelse av 20 § 1 och 2 mom. krigsfamiljebidragsförordningen den 30 juni 1942 (nr 521).

GUSTAF.

Per Edvin Sköld.

Förslag
till
Lag
om vapenfria värnpliktiga.

Härigenom förordnas som följer.

1 §.

Värnpliktig, för vilken bruk av vapen mot annan skulle medföra djup samvetsnöd, må såsom *vapenfri värnpliktig* fullgöra värnpliktstjänstgöring i enlighet med vad nedan stadgas (*vapenfri tjänst*).

2 §.

Vapenfri värnpliktig skall uttagas till

- a) sjukvårdstjänst vid krigsmakten eller
- b) tjänstgöring vid luftskyddet.

Utan hinder av vad sålunda stadgats må, där omständigheterna påkalla sådant, vapenfri värnpliktig uttagas till eller användas i expedition-, yrkes- och handräckningstjänst eller civilt arbete vid krigsmakten eller för civilt arbete utom densamma för statens eller kommuns räkning.

Vapenfri värnpliktig skall vara befriad från att övas i vapens bruk och från att bära vapen eller ammunition.

3 §.

Vapenfri värnpliktig är skyldig att för sin utbildning tjänstgöra ett antal dagar som med en tredjedel överstiger det, som angives i 27 § 1 mom. A värnpliktslagen. Tjänstgöringen må i omgångar fördelas på hela värnpliktstiden.

Beslutas med tillämpning av 27 § 2 mom. eller 28 § värnpliktslagen inkallelse av värnpliktiga, må jämväl vapenfri värnpliktig inkallas till tjänstgöring. Härvid skall såvitt möjligt iakttagas att vapenfri värnpliktig skall tjänstgöra en tredjedel längre än han skulle hava tjänstgjort, därest han icke erhållit tillstånd till vapenfri tjänst.

4 §.

Tillstånd till fullgörande av vapenfri tjänst, så ock beslut om den tjänstgöring, till vilken den vapenfrie värnpliktige skall uttagas, meddelas av Konungen.

5 §.

Tillstånd och beslut, som i 4 § avses, må av Konungen återkallas eller ändras.

6 §.

Konungen äger besluta, huruvida och i vilken omfattning avkortning i tjänstgöringstid med hänsyn till redan fullgjord tjänstgöring må äga rum i

fall, där någon, som fullgjort viss del av honom enligt värnpliktslagen åliggande tjänstgöringsskyldighet, erhållit tillstånd att tjänstgöra som vapenfri värnpliktig eller där någon på grund av förhållande, som avses i 5 §, upphört att vara vapenfri värnpliktig.

7 §.

Då värnpliktig första gången ingivit ansökning om vapenfri tjänst, skall han, där han så önskar, vara fri från skyldighet att övas i vapens bruk samt från att bära vapen eller ammunition intill dess Konungen prövat ansökningen.

Lämnas ansökningen utan bifall, skall den vapenfria tjänstgöringen icke tillgodoräknas den värnpliktige såsom fullgjord värnpliktstjänstgöring.

8 §.

Vapenfri värnpliktig är, där han icke lyder under strafflagen för krigsmakten, i fråga om fel och försummelser med avseende å tjänstgöringen underkastad därom i särskild lag givna bestämmelser.

9 §.

Vad angående övriga värnpliktiga är stadgat skall, där det ej är stridande mot vad i denna lag sägs eller mot föreskrifter, som meddelats med stöd av 10 §, i tillämpliga delar gälla även vapenfria värnpliktiga.

10 §.

För denna lags tillämpning erforderliga närmare föreskrifter meddelas av Konungen.

Denna lag träder i kraft den 1 april 1943, från och med vilken dag lagen den 12 juni 1925 (nr 338) om värnpliktiga, vilka hysa samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöring, skall upphöra att gälla. Jämväl värnpliktiga, vilkas ansökningar om befrielse på grund av samvetsskäl från värnpliktstjänstgöring i vanlig ordning blivit före denna lags ikraftträdande bifallna, skola vara underkastade bestämmelserna i denna lag, dock att *dels* hittills gällande bestämmelser om utbildningstiden skola äga tillämpning i fråga om sådana värnpliktiga, *dels ock* beslut om deras tjänstgöring jämlikt 4 § ej är erforderligt, för såvitt Konungen ej finner sådant böra meddelas.

Förslag

till

Lag**om straff för förbrytelser i tjänsten av vissa vapenfria värnpliktiga.**

Härigenom förordnas som följer.

1 §.

Denna lag äger tillämpning å vapenfria värnpliktiga, där de icke jämlikt strafflagen för krigsmakten lyda under sistnämnda lag.

2 §.

Vapenfri värnpliktig, som underlåter att efter inkallelse eller efter tilländagången tjänstledighet inställa sig till tjänstgöring eller olovligen avviker från den tjänstgörings- eller vistelseort, som är för honom bestämd, eller eljest olovligen håller sig undan, straffes med fängelse i högst sex månader eller dagsböter. Äro omständigheterna synnerligen försvårande, må till straffarbete i högst ett år dömas.

3 §.

Vägrar vapenfri värnpliktig att åtlyda vad vederbörande befäl under tjänstens utövning och i vad som angår tjänsten honom befallt, straffes med fängelse i högst sex månader eller, om brottet med hänsyn till omständigheterna är att anse som ringa, med dagsböter. Äro omständigheterna synnerligen försvårande, må till straffarbete i högst ett år dömas.

4 §.

Gör vapenfri värnpliktig sig eljest skyldig till vårdslöshet eller försummelse i fullgörande av tjänsteplikter, straffes med dagsböter eller, där omständigheterna äro synnerligen försvårande, med fängelse i högst sex månader.

5 §.

Brott, varom i 2—4 §§ förmäles, åtalas av allmän åklagare. Åtalet anhängiggöres, där brottet förövats i stad, vid stadens rådhusrätt men, om rådhusrätt ej finnes i staden eller brottet förövats å landet, vid närmaste rådhusrätt.

6 §.

Böter, som ådömas enligt denna lag, tillfalla kronan.

7 §.

För mindre förseelser i tjänsten må, i stället för straff, varom ovan sagts, såsom tillrättavisning användas:

- a) varning;
- b) åläggande för visst antal gånger, högst sex, eller för viss bestämd tid, högst femton dagar, att utom vanlig ordning förrätta handräckningsarbeten;
- c) förbud att under viss bestämd tid, högst femton dagar, vistas utom förläggningsområde.

Tillrättavisning, varom nu är sagt, må ej användas av mer än ett slag för samma förseelse eller fel, ej heller tillrättavisning, varom i b) förmäles, i något fall så användas, att genom överansträngning eller annan orsak men för den felandes hälsa och tjänstbarhet därav kommer.

Närmare föreskrifter angående tillämpningen av vad sålunda stadgats meddelar Konungen.

Denna lag träder i kraft den 1 april 1943, från och med vilken dag lagen den 12 juni 1925 (nr 183) om straff för förbrytelser i tjänsten av vissa värnpliktiga (civilarbetare) skall upphöra att gälla.

Förslag
till
Förordning
angående ändrad lydelse av 20 § 1 och 2 mom. krigsfamiljebidragsförordningen den 30 juni 1942 (nr 521).

Härigenom förordnas, att 20 § 1 och 2 mom. förordningen den 30 juni 1942 om familjebidrag åt värnpliktiga under krigstjänstgöring m. m. (krigsfamiljebidragsförordningen) skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

20 §.

1 mom. Till värnpliktig, vilken uppbär avlöning enligt krigsavlöningsreglementet, utgår, där ej Konungen annorlunda förordnar, efter en tjänstgöringstid om sammanlagt nittio dagar såsom hemortslön ett belopp av en krona om dagen. Sedan tjänstgöringen varat trehundrasextio dagar utgår en krona 50 öre om dagen och efter femhundrafyrtio dagar två kronor om dagen. Vid beräkning av nämnda tjänstgöringstid må endast komma i betraktande den tid, under vilken den värnpliktige efter tidpunkt, som Konungen bestämmer, mot åtnjutande av värnpliktigs avlöningsförmåner fullgjort honom åliggande tjänstgöring enligt § 28 mom. 1 eller § 36 mom. 2 i 1936 års värnpliktslag eller enligt 28 § 1 mom. i 1941 års värnpliktslag eller tjänstgöring efter eget åtagande, i sistnämnda fall dock endast om tjänstgöringen fullgjorts vid förband, organiserat av den myndighet, vid vilken den värnpliktige är truppregistrerad, eller vad gäller värnpliktig, som är truppregistrerad vid central myndighet, enligt av Konungen i kommandoväg meddelade föreskrifter. Med tjänstgöring vid eget förband likställes i nämnda avseende kommendering till skola eller utbildningskurs, som är gemensam för flera förband. Har den värnpliktige innehaft anställning över stat, skall vid beräkning av tjänstgöringstiden hänsyn tagas även till tjänstgöring, som han under sådan anställning fullgjort efter tidpunkt, som Konungen bestämmer.

2 mom. Vad i 1 mom. stadgas skall icke äga tillämpning med mindre den värnpliktige — utöver den i 1 mom. omförmälda tjänstgöringen — fullgjort värnpliktstjänstgöring under sammanlagt trehundrasextio dagar, därest han hänförts till årsklass 1940 eller 1941 eller årsgrupp 1941 eller inskrivits efter år 1941, samt i annat fall under sammanlagt etthundraåttio dagar, dock att nämnda tjänstgöringstider skola förlängas med etthundraåtjugue dagar för vapenfri värnpliktig.

Tjänstgöring som i första stycket av detta moment sägs anses i förevarande hänseende såsom helt fullgjord, därest den värnpliktige tidigare blivit i vederbörlig ordning helt eller delvis befriad från dylik tjänstgöring eller frikallad från värnpliktens fullgörande eller ock enligt för honom gällande bestämmelser haft att fullgöra tjänstgöring under kortare tid än i samma stycke sägs.

Vad i — — — högre tjänsteklass.

Denna förordning träder i kraft den 1 april 1943, dock att för vapenfri värnpliktig, vilken jämlikt lagen den 12 juni 1925 (nr 338) om värnpliktiga, vilka hysa samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöring, erhållit tillstånd att fullgöra tjänstgöring på sätt angives i § 1 a) nämnda lag, den i 20 § 2 mom. första stycket angivna förlängningen av tjänstgöringstiden skall utgöra allenast nittio dagar samt att vad i 20 § 2 mom. andra stycket stadgats om värnpliktig, som blivit frikallad från värnpliktens fullgörande, skall lända till efterrättelse för tiden från och med den 1 oktober 1942.

*Utdrag av protokollet över försvarsärenden, hållet inför
Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms
slott den 18 december 1942.*

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena GÜNTHER, statsråden PEHRSSON-BRAMSTORP, WESTMAN, WIGFORSS, MÖLLER, SKÖLD, ERIKSSON, BERGQUIST, BAGGE, ANDERSSON, DOMÖ, ROSANDER, GJÖRES, EWERLÖF.

Efter gemensam beredning med cheferna för justitie-, social-, kommunikations-, finans- och ecklesiastikdepartementen anför chefen för försvarsdepartementet, statsrådet Sköld:

Värnpliktig, som på grund av religiös övertygelse eller av annan jämförlig orsak hyser allvarliga samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöring i den ordning, värnpliktslagen föreskriver — s. k. samvetsöm värnpliktig — kan erhålla tillstånd att på annat sätt fullgöra värnpliktstjänstgöring. Bestämmelser i ämnet ha meddelats i lagen den 12 juni 1925 (nr 338) om värnpliktiga, vilka hysa samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöring, (ändrad genom lagarna 1940: 244, 1941: 287 och 1942: 39).

Avse samvetsbetänkligheterna allenast tjänstgöring med vapen, kan den värnpliktige enligt nämnda lag erhålla tillstånd att fullgöra sin tjänstgöring vid krigsmakten utan att övas i vapens bruk eller bära vapen eller ammunition (s. k. vapenvägrare). Avse samvetsbetänkligheterna varje slag av militär tjänstgöring, kan han i stället för sådan tjänstgöring få utföra civilt arbete inom försvarsväsendet eller eljest för statens räkning (civilarbetare). Samvetsöm värnpliktig är skyldig att under fredstid tjänstgöra ett antal dagar, som med 90 för vapenvägrare och 120 för civilarbetare överstiger det sammanlagda antal dagar, varunder tjänstgöring i fredstid enligt § 27 mom. 1 värnpliktslagen skolat åligga honom. Förseelser i tjänsten av civilarbetare bestraffas enligt särskild lag, där ej civilarbetaren jämlikt strafflagen för krigsmakten lyder under sistnämnda lag. Vapenvägrare lyder under strafflagen för krigsmakten.

Intill år 1940 prövades samtliga ansökningar om tjänstgöring såsom samvetsömma av inskrivningsrevisionerna. Åren 1940 och 1941 prövades i samband med inskrivningen gjorda ansökningar av inskrivningsrevisionerna, övriga ansökningar av Konungen. Från och med år 1942 avgöras — sedan inskrivningsrevisionerna avskaffats genom 1941 års värnpliktslag — alla ansökningar av Konungen.

Frågan om samvetsömmas behandling har länge varit föremål för övervägande. 1898 års värnpliktskommitté fann sig icke kunna förorda rätt till befrielse från vapenövning för samvetsömma. Sedan 1901 års riksdag avlätit skrivelse i ämnet, utfärdade emellertid Kungl. Maj:t den 21 februari 1902 ett cirkulär, enligt vilket vederbörande truppförbandschefer (beväringssbefälhavare

vid flottans stationer) bemyndigades att — därest, efter inhämtande av erforderliga upplysningar, de vid noggrann prövning av omständigheterna i varje särskilt fall funno övertygande skäl föreligga till antagande, att värnpliktig, som vägrade att fullgöra vapentjänst, därtill föranleddes av allvarliga samvetsbetänkligheter mot sådan tjänst — förordna, att dylik värnpliktig skulle användas till annan lämplig tjänstgöring vid truppförbandet (stationen eller å flottans fartyg).

Vid ett flertal följande riksdagar väcktes motioner, vari hemställdes att samvetsömman måtte beredas tillfälle att i stället för militär tjänstgöring fullgöra civilt arbete för statens räkning. Motionerna föranledde icke någon åtgärd förrän år 1917, då särskilda sakkunniga tillkallades för att utreda och avgiva förslag angående värnpliktstjänstgöringens ordnande för värnpliktiga, vilka hyste religiösa samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöring. Utredningen, som icke var enhällig, föreslog en lagstiftning, som i stort sett överensstämde med de principer, för vilka cirkuläret av år 1902 gav uttryck.

År 1920 tillkom den första lagen i ämnet. Lagen var av provisorisk karaktär och gällde till och med år 1925, då ny lag utfärdades.

Enligt 1920 års lag kunde värnpliktig, som hyste allvarliga på religiös övertygelse grundade samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöring i vanlig ordning, erhålla tillstånd antingen att tjänstgöra vid krigsmakten utan att övas i vapens bruk eller bära vapen eller ammunition, eller att utföra civilt arbete för statens räkning.

Enligt 1925 års lag, som i denna del fortfarande gäller, kan grunden för undantagstillstånd vara, förutom religiös övertygelse, annan därmed jämförlig orsak, s. k. etiska betänkligheter. I ett flertal motioner, senast vid 1940 års lagtima riksdag, har hemställts, att lagens tillämpningsområde måtte inskränkas att avse allenast religiösa samvetsbetänkligheter. Genom en vid 1940 års lagtima riksdag företagen lagändring har i 1925 års lag vidtagits bland annat den ändringen, att civilt arbete kan åläggas såväl inom försvarsväsendet som eljest för statens räkning.

Antalet samvetsömman värnpliktiga utgjorde den 31 december 1941 10,299. De flesta av dem ha under längre eller kortare perioder varit inkallade till tjänstgöring i anledning av rådande förstärkta försvarsberedskap. Vapenvägrarna ha tjänstgjort såsom handräkning vid truppförbanden. Civilarbetarna ha använts till arbeten av olika slag inom och utom försvarsväsendet. Ett antal civilarbetare ha erhållit utbildning i brandtjänst.

Vid den tid då lagstiftningen om samvetsömman värnpliktiga tillkom syntes det naturligt att betrakta dessa spörsmål mot bakgrunden av den fredliga utveckling man då emotsåg. Detta betraktelsesätt blev också avgörande vid utformningen av lagreglerna. Senare lagändringar ha ej rubbat detta grunddrag i lagstiftningen.

I anförande till statsrådsprotokollet den 30 augusti 1941 framhöll jag, att anledning syntes föreligga att upptaga frågan om revision av denna lagstiftning med aktgivande på de förhållanden, vilka kunde beräknas råda i krigstid. Jag anförde vidare:

Det synes vara uppenbart, att de samvetsömna icke böra undgå att i likhet med övriga värnpliktiga bära sin del av de för rikets värnande nödvändiga offren. För att i krigstid rätt kunna utnyttja deras arbetskraft är det erforderligt att redan i fredstid bibringa dem lämplig utbildning. En förutsättning för anordnandet av en dylik utbildning måste emellertid vara att man gör klart för sig vilka uppgifter som i krigstid främst skola åvila de samvetsömna. Det är av betydelse att denna fråga snabbt och uttömmande klarlägges, så att det icke skall bli nödvändigt att i ett kritiskt läge tillgripa improvisationer. Därvid torde särskilt böra uppmärksammas frågan om samvetsömna värnpliktigas användning i luftskyddstjänst.

I anslutning härtill torde jämväl böra övervägas, om ej den utsträckning av fredstjänstgöringen, som genomförts för vanliga värnpliktiga, bör föranleda en omarbetning av bestämmelserna om de samvetsömnas tjänstgöringstid under fred. Även frågan om de samvetsömnas tjänstgöringstid under krigsförhållanden torde böra undersökas. I fredstid innebära de samvetsömnas befrielse från militär utbildning icke någon ökad belastning för övriga värnpliktiga. Då, såsom för närvarande är fallet, ständig beredskap upprätthålles, medför däremot en sådan befrielse motsvarande ökning av övriga värnpliktigas bördor. Bland annat med hänsyn härtill synes det rimligt, att de samvetsömna åläggas beredskapstjänst under så lång tid och i sådana uppgifter, att de därigenom i möjligaste mån bidraga att bära upp det samhälle, i vars hägn de hävda sitt samvetes frihet. Möjligheten av att sätta längden av de samvetsömnas beredskapstjänst i viss relation till den genomsnittliga tjänstgöringstiden för de i vapen tjänstgörande synes böra undersökas.

Skillnaden mellan civilarbetares och vapenvägrares tjänstgöringsförhållanden är, sedan civilarbetarna efter den år 1940 företagna lagändringen kunna åläggas arbete inom försvarsväsendet, så obetydlig, att det kan ifrågasättas, om anledning finnes att bibehålla en ur andra synpunkter icke önskvärd åtskillnad mellan olika grader av samvetsömhet. Även om en dylik åtskillnad icke bibehålles, synes vid de samvetsömnas uttagning för viss utbildning eller tjänstgöring skäligen hänsyn kunna tagas till omständigheterna i de särskilda fallen.

Vid en utredning av dessa spørsmål torde man ha anledning att speciellt uppmärksamma dels sådana samvetsömna, som ådraga sig frihetsstraff genom att vägra utföra även civilt arbete, så snart detta av dem anses kunna vara till någon nytta för försvarsväsendet, dels ock vissa personer, som vägra att fullgöra värnpliktstjänstgöring under motivering, att de icke erkänna någon form av statlig auktoritet. I samband därmed torde de samvetsömnas straffrättsliga ställning böra övervägas.

En tillfredsställande lösning av detta samhällsproblem torde icke kunna ernås utan att hela spørsmålet om de samvetsömna och deras tjänstgöringsförhållanden göres till föremål för utredning i ett sammanhang. Utredningen torde böra anförtros åt särskilda inom försvarsdepartementet tillkallade utredningsmän, vilka böra avgiva fullständiga förslag till nya eller ändrade författningar i de av utredningen omfattade och därmed sammanhängande ämnena. Utredningsmännen böra samråda med försvarsstaben och, när anledning därtill förekommer, med övriga militära och civila myndigheter, vilkas verksamhetsområden beröras av utredningsarbetet.

Med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande den 30 augusti 1941 tillkallade jag den 6 september samma år presidenten N. J. E. Quensel, översten E. Björk, ledamoten av riksdagens andra kammare, redaktören R. F. Edberg, överdirektören G. Jonsson, docenten H. D. Ljungberg samt ledamoten av riksdagens andra kammare, rektorn G. A. Mosesson att utföra ifrågasvarande uppdrag,

därvid Quensel tillika anmodades att i egenskap av ordförande leda utredningsmännens arbete.

De sakkunniga — 1941 års utredning angående samvetsömma värnpliktiga — ha den 18 mars 1942 avgivit betänkande med förslag till lag om vapenfria värnpliktiga samt förslag till lag om straff för förbrytelser i tjänsten av vissa vapenfria värnpliktiga jämte vissa tillämpningsförfattningar (statens off. utredn. 1942: 15). Lagförslagen, i vilka åtskilliga ändringar av mig nedan föreslås, torde få såsom bilaga C och D fogas till detta protokoll.

Utlåtanden över de sakkunnigas förslag ha infordrats från överbefälhavaren, arméchefen, marinchefen, chefen för flygvapnet och flygförvaltningen, arméförvaltningens civila departement och sjukvårdsstyrelse, marinförvaltningen, överståthållarämbetet, samtliga länsstyrelser, medicinalstyrelsen, luftskyddsinspektionen, vattenfallsstyrelsen, statens brandskola, statskontoret, riksantikvarieämbetet, samtliga domkapitel, universitetskanslersämbetet efter hörande av Uppsala universitets drätselnämnd, domänstyrelsen, skogsstyrelsen, statens arbetsmarknadskommission samt 1941 års hemortsförsvars-sakkunniga, varjämte riksdagens militieombudsman, svenska brandskyddsföreningen, svenska brandkårernas riksförbund, svenska brandbefälsföreningen, svenska stadsförbundet, landskommunernas förbund samt frikyrkliga samarbetskommittén beretts tillfälle att över betänkandet avgiva yttranden.

Yttrandena innebära i det väsentliga tillstyrkande av de framlagda förslagen. Där i det följande ej annat särskilt angivits, ha de sakkunnigas förslag i remisserna antingen tillstyrkts eller lämnats utan erinran.

1. Allmänna synpunkter.

Utredningsmännen.

De sakkunniga erinra, att det under avsevärd tid varit i lagstiftningen erkänt, att samvetsfriheten i viss utsträckning borde respekteras, då det gällde fullgörande av den allmänna värnplikten. Hur långt man härutinnan kunde sträcka sig hade vid olika tider bedömts olika. Det moderna krigets art gjorde det emellertid nödvändigt att i tid förbereda de olika krigsuppgifterna för att, såsom det i direktiven uttrycktes, i ett kritiskt läge improvisationer icke skulle behöva tillgripas. Även om man i lagstiftningen skulle taga något mindre hänsyn till samvetsbetänkligheter mot en eller annan form av tjänstgöring än som till äventyrs kunde vara möjligt under fredliga förhållanden, skulle det vara till ojämförligt större skada för de samvetsömna, om man under krig nödgades taga dem i anspråk för andra uppgifter än dem, för vilka de förut avsetts. Man torde nämligen kunna utgå från att personliga samvetsskäl icke kunde påräkna synnerlig hänsyn vid en omprövning av de samvetsömmas förhållanden i samband med ett krigsutbrott.

Den år 1940 under spända utrikespolitiska förhållanden genomförda lagändring, enligt vilken civilarbetare kunde sysselsättas inom försvarsväsendet, hade icke inneburit någon avvikelse från den princip, för vilken 1925 års lag gäve uttryck, nämligen hänsyn inom rimliga gränser till samvetsskäl. Lagstiftningen vore ett uttryck för en kompromiss mellan två intressen, nämligen sam-

vetsfrihetens anspråk på hänsyn och statens krav på att medborgarna, som åtnjöte dess skydd, skulle deltaga i dess värnande. Med den princip, åt vilken lagstiftningen gäve uttryck, kunde väl förenas, att den ökning i styrkan av statens krav på medborgarna, som vore en följd av det farofyllda tidsläget, vållade rubbning i balansen mellan ifrågavarande intressen. Det vore emellertid uppenbart, att, därest man kunde för de samvetsömna finna med den väpnade krigstjänsten ur samhällets synpunkt någorlunda jämförliga uppgifter, de ökade samhällskraven ej behövde medföra en inskränkning i respekterandet av den enskilda samvetsfriheten.

I det nutida totala kriget vore det från synpunkten av största möjliga effektivitet önskvärt att personer, vilkas psyke gjorde dem olämpliga till vapentjänst, bereddess tillfälle att fullgöra annan tjänst. Staten borde därför tillmötesgå önskemål från sådana värnpliktiga, vilkas samvete uppreste sig mot att göra viss form av krigstjänst, genom att tillåta dem att i stället fullgöra annan samhällstjänst, i den mån denna prøvades vara av sådan vikt, att värnpliktiga i fall av krig måste avses för den. En ovillkorlig förutsättning för ett sådant hänsynstagande måste emellertid enligt de sakkunnigas mening vara, att den enskilde i sina krav på undantagsställning ej ginge utöver de gränser, som förnuft och etik uppställde. Var dessa gränser ginge måste med det resonemang, som förts, tillkomma staten och icke den enskilde att avgöra.

Härom ha de sakkunniga vidare anfört följande:

Den nuvarande lagstiftningen om samvetsömna värnpliktiga är konstruerad så, att den medger möjlighet till befrielse på grund av samvetsskäl från a) övning i vapens bruk eller bärande av vapen eller ammunition, eller b) varje slag av militär tjänstgöring.

Det första undantaget, det mindre, innebär hänsynstagande till en samvetsövertygelse, som givit ett ofrånkomligt uttryck åt uppfattningen om det orätta i varje form av dödande. För ett sådant hänsynstagande kan och bör, enligt de sakkunnigas mening, utrymme givas även i ett för det totala kriget organiserat samhälle.

Det andra undantaget — befrielse från varje slag av militär tjänstgöring — innebar, då det tillkom, hänsyn till en samvetsövertygelse, som gav uttryck för det orätta i att på något sätt medverka i den från det övriga samhället, civilbefolkningen, ännu skarpt avgränsade krigsmaktens tjänst. De personer, civilarbetarna, vilka erhöles sådan befrielse, sysselsattes också tidigare regelmässigt med arbete helt skilt från försvaret (konservering av ruiner o. d.). Det har emellertid icke ansetts försvarligt att i nuvarande tider, då varje arm behöves, annat än i mindre utsträckning bedriva sådana arbeten medelst värnpliktiga. År 1940 ålades därför, såsom nämnts, civilarbetarna skyldighet att utföra arbete inom försvarsväsendet. Begreppet »civilt arbete inom försvarsväsendet» torde i själva verket icke skilja sig från vissa former av oöväpnad tjänst inom krigsmakten i annat hänseende än att militär tjänstedräkt icke bäres. Av vissa samvetsömna uppfattas uniformen såsom ett yttre tecken på samhörighet med en organisation, som syftar till dödande. De anse sig därför av sitt samvete förbjudna att bära uniform. Drager man gränsen så att hänsyn toges till ovilja mot allt, som kan härledas från något som har samband med försvarsväsendet, blir resultatet lätteligen förnuftsmässigt orimligt eller etiskt oförsvarligt. Såsom exempel på det förnuftsvidriga må nämnas, att civilarbetare vägrat att plantera skog innanför staketet till ett

militärt etablissement men omedelbart utanför staketet villigt verkställt planteringsarbete samt att sådana i andra fall vägrat arbeta på en fotbollsplan med mindre garantier gävos att icke någon, som varit iförd uniform, kunde komma att spela på planen. Såsom ett exempel på det etiskt oförsvarliga må nämnas, att värnpliktiga förklarar sig ämna vägra att ägna en sårad soldat vård under den motiveringen att de, om de lyckades rädda honom till livet, möjligen kunde sätta honom i stånd att ånyo tjänstgöra inom krigsmakten. De valda exemplen torde klargöra hurusom, hur än gränsen drages för statens hänsynstagande till motvilja mot det ena eller andra yttre tecknet å samhörighet med försvarsmakten, det kommer att finnas de, som anse sig böra gå över gränsen. Rent logiskt kan en medborgare icke undandraga sig medverkan i någon form vid försvaret av samhället med mindre han ställer sig helt utanför detsamma. Möjlighet att taga hänsyn till alla de skiftningar i samvetsömheten, som gå utöver vägran att utsläcka liv, torde näppeligen förefinnas.

I direktiven för utredningen har ifrågasatts, huruvida någon anledning finnes att i lagstiftningen skilja mellan olika grader av samvetsömhet. De sakkunniga besvara denna fråga nekande. Rätten att av samvetsskäl slippa bruka vapen bör bibehållas i lagen men icke någon rätt att undandraga sig att i annan form medverka till samhällets försvar. Staten bör utgå ifrån att den, som på grund av samvetsskäl vunnit befrielse från att bära vapen, skall med största villighet fullgöra varje av syftet att hjälpa medmänniskor eller skydda egendom präglad uppgift, vilken klädsel eller yttre ram i övrigt denna verksamhet än må hava. De sakkunniga föreslå i enlighet härmed, att den i nuvarande lagstiftning gjorda uppdelningen på civilarbetare och s. k. vapenvägrare skall upphöra. För dessa båda kategorier värnpliktiga har sedan länge även i officiellt skriftspråk använts den sammanfattande benämningen samvetsömma, som emellertid icke återfinnes i lagen. Uttrycket i fråga bör, enligt de sakkunnigas mening, icke legaliseras. Det ger intryck av att samvetena hos den ojämförligt största delen av våra värnpliktiga, den som utan inskränkning fullgör den tjänstgöring, värnpliktslagen föreskriver, skulle vara mindre vakna än hos dem, som pretendera på undantagsställning. Uttrycket »vapenvägrare», som jämväl, ehuru icke använt i lagtexten, vunnit burskap, är enligt de sakkunnigas mening lika förkastligt. Det för tanken på att en vägran skulle vara något för staten godtagbart såsom grund för undantagsställning. I syfte att giva ett otvetydigt uttryck för att undantagsställningen i fråga är beroende på ett av staten i laga ordning givet medgivande föreslå de sakkunniga att ifrågavarande kategori värnpliktiga skola i lagen betecknas såsom *vapenfria värnpliktiga*.

Yttranden.

Ur principiell synpunkt ha betänkligheter mot de sakkunnigas förslag framförts endast av överbefälhavaren och arméchefen.

Överbefälhavaren framhåller, att varje lagstiftning, som möjliggjorde att till krigstjänst dugliga värnpliktiga undandroges utbildning i vapentjänst, vore ägnad att försvaga rikets försvarskraft och därför i princip måste avvisas. Därest en sådan lagstiftning ändock ansåges vara berättigad, måste bestämmelserna så utformas, att missbruk förhindrades och antalet vapenfria så långt möjligt begränsades. En begränsning vore ur försvarets synpunkt så mycket angelägnare som en grundprincip för vår försvarsordning måste vara det fulla uttagandet av landets hela värnkraft och därjämte befolkningsstatistiken för de närmaste decennierna utvisade en stark successiv minskning av års-

klassernas storlek. Det föreliggande förslaget innebure ur här anförda synpunkter väsentliga förbättringar i jämförelse med nu gällande bestämmelser och kunde i allt väsentligt godtagas.

Arméchefen ifrågasätter, huruvida särskild undantagsställning över huvud borde medgivas samvetsömma värnpliktiga. Under nuvarande omständigheter borde medgivande till vapenfri tjänst icke få förekomma. Under förutsättning, att statsmakterna funne en viss undantagsställning i princip böra medgivas värnpliktiga, som uppenbarligen hysa samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöring i vanlig ordning, ansåge arméchefen det föreliggande förslaget utgöra en väl motiverad och ur arméns synpunkt i huvudsak godtagbar lösning av ett synnerligen svårbemästrat problem.

Domkapitlet i Stockholm har funnit de sakkunnigas förslag utgöra en synnerligen väl avvägd lösning av den grannliga uppgiften att utan förfång för ett viktigt statsintresse taga största möjliga hänsyn till enskildas samvetsfrihet.

Icke heller *övriga domkapitel* ha framfört några allmänna erinringar mot de sakkunnigas förslag.

Frikyrkliga samarbetskommittén giver uttryck för den övertygelsen att om den föreslagna lagen komme att tillämpas i den humana anda, som utmärkte de sakkunnigas förslag, lagens antagande skulle komma att beteckna ett steg framåt mot en tillfredsställande lösning av ett problem, som från såväl statens som samvetsfrihetens synpunkt vore av stor betydelse.

*Departements-
chefen.*

Den allmänna värnpliktens bärande idé är att försvaret är en hela folkets gemensamma angelägenhet och att försvarsbördan skall fördelas såvitt möjligt likformigt och även i övrigt rättvist. Den särskilda lagstiftningen till förmån för dem som hysa samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöring innebär ett avsteg från denna princip, vilket praktiskt taget saknar motsvarighet på andra områden. Den undantagsställning ifrågavarande grupp medborgare tillerkänts är ur samhällets synpunkt att uppfatta som en eftergift och måste för därav berörda betraktas som en förmån, betingad av den svenska samhällsordningens respekt för individens frihet och möjliggjord därigenom att de undantagssökandes antal är ringa i jämförelse med antalet av dem som lojalt fullgöra den egentliga värnpliktstjänstgöringen. I samma mån som antalet undantagssökande ökas och svårigheterna att nyttiggöra dessa för riksförsvaret på grund därav uppkomma måste betänkligheterna mot undantagslagstiftningen växa i styrka. Utredningen ger emellertid vid handen, att såvitt nu kan överblickas möjligheter föreligga att taga samvetsömma i anspråk för vissa uppgifter, för vilka till vapentjänst dugliga i annat fall måste i viss utsträckning avses. Då sålunda för närvarande landets värnkraft icke mer avsevärt försvagas vid ett godtagande av samvetssskäl som grund för befrielse från vanlig värnpliktstjänstgöring, anser jag mig böra under de betingelser och förutsättningar, som i det följande komma att angivas, biträda utredningens förslag att de, vilkas samveten uppresa sig mot att i krigstjänst bruka vapen, alltjämt må på vissa villkor vinna befrielse därifrån. Vid lagstiftningens utform-

ning liksom vid dess tillämpning måste emellertid ständigt hållas för ögonen, att undantagslagstiftningen rubbar den allmänna och lika värnplikten, varför dess verkningar så vitt möjligt böra begränsas genom att tjänstgöring i den ordning denna lagstiftning angiver motverkas och återgång till värnplikts-tjänstgöring i vanlig ordning underlättas. Visar det sig i tillämpningen att samvetsskäl åberopas och respekteras i sådan omfattning att försvarets effektivitet sättes i fara eller en för tung börda lägges på dem, som förbehållslöst fullgöra sin skyldighet beträffande rikets väpnade försvar, måste enligt min mening frågan om undantagslagstiftningens fortsatta bestånd upptagas till förnyat övervägande.

I princip har jag intet att erinra mot de sakkunnigas uppfattning att anledning icke längre föreligger att göra skillnad mellan civilarbetare och vapenvägrare. Till frågan under vilka betingelser befrielse från egentlig värnplikts-tjänstgöring bör kunna erhållas och om de arbetsuppgifter, de sålunda befriade böra erhålla, återkommer jag i det följande.

I likhet med de sakkunniga föreslår jag, att ifrågavarande kategori värnpliktiga hädanefter betecknas såsom vapenfria värnpliktiga och använder i det följande som regel denna benämning.

2. Villkor för befrielse från egentlig värnpliktstjänstgöring.

Frågan om preciseringen av de förutsättningar, under vilka befrielse från egentlig värnpliktstjänstgöring kan erhållas, har även tidigare vid behandlingen av förevarande lagstiftningsfråga varit föremål för mycken uppmärksamhet. Beträffande de överväganden, som lett fram till den nuvarande lydelsen av hithörande lagrum, och de yrkanden, som tid efter annan framställts i ämnet, torde få hänvisas till betänkanudet (sid. 22—27).

Såsom förutsättning för sådan befrielse uppställas, såsom av det redan sagda framgår, i nu gällande lagstiftning att den värnpliktige *på grund av religiös övertygelse eller annan jämförlig orsak hyser allvarliga samvetsbetänkligheter* mot värnpliktstjänstgöring i den ordning, värnpliktslagen föreskriver.

De samvetsbetänkligheter, vilka i gällande lag karakteriserats såsom med religiös övertygelse jämförlig orsak, pläga betecknas etiska betänkligheter.

Utredningsmännen.

Utredningsmännen erinra, att yrkanden upprepade gånger framställts om borttagande av etiska betänkligheter såsom grund för tjänstgöring såsom vapenfri. Anledningen härtill torde, framhålla de sakkunniga, ha varit farhågor för att under dessa skäl lättare än under religiösa kunde dölja sig allihanda ovidkommande motiv. Härom ha de sakkunniga vidare yttrat följande:

De sakkunniga hava bildat sig den uppfattningen av de erfarenheter, som gjorts av arbetsledare och andra, som haft att taga befattning med samvetsömma värnpliktiga under deras tjänstgöring, att dessa farhågor icke varit grundlösa. Omdömena om de etiskt samvetsömma och deras sätt att fatta

den undantagsställning, svensk lag givit dem för deras samvetens skull, hava ofta icke varit milda. För de värnpliktiga, vilkas betänkligheter mot att bära vapen sammanhånga med en ofta efter djupgående själskris vunnen religiös övertygelse, torde förekomsten vid förläggningarna av vissa etiskt samvetsömma vara en ständig källa till svårigheter. De etiskt samvetsömma tillhöra emellertid i allmänhet de årsklasser, som inskrevos kring mitten av 1930-talet. Under senare år hava de starkt nedgått i antal.

År 1925 anfördes såsom grund för att de etiska betänkligheterna skulle kunna medtagas bland annat, att den i samband med nedrustningen genomförda avsevärda förkortningen av tjänstgöringstiden syntes komma att minska lockelsen att undkomma värnpliktstjänstgöring i vanlig ordning. I den mån detta skäl hade verklighetsunderlag, har det numera, efter genomförandet av avsevärd förlängning av tjänstgöringstiden, förlorat i betydelse. I än högre grad gäller detta det år 1925 jämväl anförda skälet, att eftersom de samvetsömma i regel hänfördes till ersättningsreserven, en utvidgning av antalet samvetsömma icke medförde någon minskning av den för linjetjänst avsedda kontingenten. Numera skiljes icke mellan ersättningsreserv och linjetjänst och varje samvetsöm bland de fysiskt användbara innebär därför en man mindre i ledet.

I och för sig giva de förändrade faktiska förhållandena sålunda ett visst stöd för det motionsvis framförda kravet på de etiska skälens borttagande ur lagstiftningen. Å andra sidan visar utvecklingen en minskning under senare år av etiskt samvetsömma därhän, att dessa för närvarande knappast kunna sägas spela någon roll. Enligt de sakkunnigas mening synas samvetsskäl av det slag, vartill hänsyn bör tagas, knappast i djupare mening kunna uppdelas i etiska och religiösa. De sakkunniga hava därför övervägt att föreslå, att i lagtexten icke skulle angivas att samvetsbetänkligheterna borde hava viss grund, utan allenast att skälet för undantagsställning skulle vara en ärlig och varaktig samvetsövertygelse. Härigenom skulle i lagtexten fullt tydligt uttalas, att defaitistiska, vulgärpacifistiska eller rent av politiska skäl icke kunde godtagas i detta hänseende. Att dylika skäl i många fall varit den verkliga grunden för de etiskt samvetsömma och föranlett den mot denna kategori riktade kritiken, synes sannolikt. Att så blivit fallet lär emellertid icke hava berott på att statsmakterna avsett att godtaga dylika skäl utan allenast därpå att prövningen av samvetsbetänkligheterna under den tid, då etiskt samvetsömma anmälde sig i mera avsevärt antal, i huvudsak inskränkte sig till en formell granskning av vissa intyg, som alltför lätt kunde anskaffas även av personer, vilkas betänkligheter mot militär tjänstgöring icke hade mycket att skaffa med samvetet. Då det med de föreslagna metoderna för prövning av samvetsbetänkligheterna torde låta sig göra att i tillämpningen icke godtaga andra än verkliga samvetsskäl, hava de sakkunniga, ehuru med någon tvekan, icke funnit tillräckliga skäl föreligga att föreslå någon ändring i den hävdvunna definitionen å samvetsbetänkligheternas art.

Det syntes ligga i både statens och de verkligt samvetsömmas intresse, framhålla de sakkunniga vidare, att försvåra tillströmningen till de samvetsömmas led av sådana element, som mera lockats än av samvetsskäl nödgats intaga en negativ position i värnpliktsfrågan. Man skulle därför önska, att i fråga om arten av samvetsskäl hellre användes uttryck sådana som samvetskonflikt eller samvetesnöd, beroende på graden av den samvetsoro, man ansåge sig skäligen kunna fixera, då ju dessa begrepp bättre svarade mot vad saken gällde och även psykologiskt måste anses tjänliga att förhindra uppkomsten av illegitima samvetsskäl. Ställdes en människa med ett vaket sam-

vete inför utsikten att nödgas handla mot vad detta absolut bjöde — vilket måste sägas vara tillämpligt på de samvetsömma — uppkomme icke blott allvarliga betänkligheter utan även en samvetskonflikt. Handlade vederbörande i denna situation mot sitt samvete uppstode samvetsnöd. Avsikten med den undantagsställning, lagstiftningen gäve möjlighet att bereda vissa personer i förhållande till värnpliktens fullgörande, borde enligt de sakkunnigas mening vara att förhindra, att sådan samvetskonflikt eller samvetsnöd uppkomme och icke allenast att undanröja vissa betänkligheter, även därest de vore av allvarlig art. De sakkunniga hade därför övervägt jämväl att föreslå, att lagen borde givas det innehåll, att för undantagsställning skulle krävas, att värnpliktens fullgörande i vanlig ordning skulle hos vederbörande föranleda uppkomsten av en samvetskonflikt, vars tvångsvisa lösande skulle föranleda samvetsnöd. Ehuru de sakkunniga avstått från att föreslå ändring i den definition, som vunnit burskap, hade de sakkunniga velat giva uttryck för vilken innebörd som, enligt deras mening, i förevarande sammanhang borde givas åt begreppet *allvarliga samvetsbetänkligheter*.

Yttranden.

Arméchefen — som vitsordar att antalet etiskt samvetsömma under senare år starkt nedgått i antal — befarar, att en återgång till fredliga förhållanden skulle medföra en stegring av den propaganda, som ansåges ha orsakat den etiska samvetsömhetsen. På denna grund kunde chefen för armén icke tillstyrka förslaget att etiska skäl skulle kunna föranleda tjänstgöring såsom vapenfri värnpliktig.

Överståthållarämbetet anser, att av lagtexten borde framgå, att en oundgänglig förutsättning för tillstånd till vapenfri tjänst vore varaktigheten i samvetsövertygelsen. Ämbetet, som funne att de sakkunniga klart påvisat att orden allvarliga samvetsbetänkligheter icke exakt uttryckte vad som avsåges, ifrågasätter, huruvida man icke nu, då en helt ny lag utarbetades, borde söka finna ord, som tydligare gäve uttryck för lagens mening.

Länsstyrelsen i Kristianstads län ifrågasätter starkt, huruvida etiska samvetsbetänkligheter borde godtagas såsom grund för vapenfri tjänst samt vidare huruvida lagen borde vara tillämplig jämväl å den kategori av religiösa samvetsömma, vars medlemmar såsom tillhörande sådana sekter eller sammanslutningar som exempelvis »Jehovas vittnen», fribaptisterna och sjundedagsadventisterna syntes vara notoriska värnpliktsvägrare.

Länsstyrelserna i Malmöhus och Västmanlands län beklaga, att de sakkunniga avstått från att föreslå ändring till förtydligande av begreppet allvarliga betänkligheter. Det skulle enligt länsstyrelsernas uppfattning vara till fördel om de sakkunnigas uppfattning av innebörden av begreppet kommit till uttryck i lagtexten.

En av de vanskligaste uppgifterna i denna lagstiftningsfråga är att på ett tillräckligt restriktivt och för den enskilde förpliktande sätt giva uttryck åt de betingelser under vilka befrielse från värnpliktstjänstgöring i vanlig bemärkelse må kunna ske. Utredningsmännen ha för sin del utgått från att sådan

*Departements-
chefen.*

befrielse bör kunna erhållas, om vapentjänsten för vederbörande skulle föranleda uppkomsten av en samvetskonflikt, vars tvångsvisa lösande skulle medföra samvetsnöd. Mot denna bestämning synes intet vara att i och för sig erinra. Det förtydligandet synes dock vara på sin plats, att den som anser sig berättigad, kanske till och med förpliktad, att använda vapen för att främja sina egna, sin grups eller sin sekts mål men hyser betänkligheter mot att använda vapen till försvar för samhället, icke bör åtnjuta dess respekt för betänkligheter mot värnpliktstjänstgöring.

För befrielse från tjänstgöring med vapen bör vidare krävas, att den värnpliktige är beredd att i annan form än genom vapentjänst stödja samhället och dess försvarsmakt. Fall ha förekommit, att tillstånd sökts och erhållits till tjänstgöring i den för samvetsömna stadgade ordningen men att vederbörande efter tillståndets erhållande vägrat utföra anvisat arbete. Av dem, som begära vapenfri tjänst, bör därför krävas en försäkran om villighet att fullgöra tjänst i den ordning som i lagen stadgas. Bestämmelse härom bör införas i tillämpningsföreskrifterna.

Av vad jag nu anfört följer att jag icke kan ansluta mig till den uppfattningen, att endast på religiösa överväganden grundade motiv för befrielse från vapentjänstgöring skola tillerkännas giltighet. Jag delar de sakkunnigas mening, att de etiska samvetsbetänkligheter, till vilka hänsyn bör tagas, icke i djupare mening kunna skiljas från religiösa och håller före, att även en på uppriktig övertygelse buren åsikt bör i detta sammanhang visas hänsyn. Korrektiv mot missbruk får åstadkommas genom införande av tjänligare metoder för provning av samvetsbetänkligheterna. Till denna fråga återkommer jag i det följande. I anledning av vad länsstyrelsen i Kristianstads län anfört må erinras, att provningen i varje enskilt fall måste avse att utröna, huruvida den individuella övertygelsen är sådan att befrielse från tjänstgöring med vapen bör erhållas. Det förhållandet att, på sätt de sakkunniga utrett, sammanslutningar kunna finnas vilka i sin förkunnelse uppmana till värnpliktsvägran av grunder, som ansetts icke förtjäna samhällets hänsyn, får således icke medföra att varje värnpliktig, som befinnes vara knuten till sådan sammanslutning, utan vidare anses icke böra erhålla befrielse från värnpliktstjänstgöring i vanlig ordning men måste tydligen vara en omständighet av stor vikt vid utredningen av det enskilda fallet.

Med hänsyn till vad sålunda anförts föreslår jag, att värnpliktig, för vilken bruk av vapen mot annan skulle medföra djup samvetsnöd, må såsom vapenfri värnpliktig fullgöra värnpliktstjänstgöring i enlighet med de särskilda bestämmelser, som i lagen stadgas. Genom denna formulering, i princip överensstämmande med den uppfattning, som kommit till uttryck i de sakkunnigas motivering, ha tillgodosetts de synpunkter, som anförts av överståthållarämbetet samt länsstyrelserna i Malmöhus och Västmanlands län. Anmärkas må, att det av de sakkunniga använda uttrycket värnpliktstjänstgöring med vapen i lagförslaget ersatts med uttrycket bruk av vapen mot annan för att tvekan icke skall råda om att den som icke vill försvara sitt land men väl är beredd att för annat ändamål mot annan bruka vapen ej omfattas av lagen.

3. Överföring till vapenfri tjänstgöring av redan inskriven värnpliktig.

Såsom av det föregående framgår kan enligt nuvarande lagstiftning tillstånd till tjänstgöring såsom samvetsöm medgivas jämväl redan inskriven värnpliktig. Sådant ärende prövas av Kungl. Maj:t. Enligt lagen skola *synnerliga skäl* föreligga för att ansökning skall bifallas, vilket endast må ske för *särskilt fall*.

Utredningsmännen.

Utredningsmännen, vilka icke i detta hänseende förutsatt någon ändring i princip i nu gällande ordning, ha framhållit, att förarbetena till den nuvarande lagstiftningen icke giver någon ledning vid bedömandet av vilka synnerliga skäl statsmakterna avsett. Tillämpningen syntes giva vid handen, att kraven icke kunnat upprätthållas. Sålunda hade under åren 1939—1941 icke mindre än 2,174 redan inskrivna värnpliktiga erhållit tillstånd till tjänstgöring såsom samvetsömma. Skälen för undantagsställning kunde icke gärna vara andra än samvetsskäl och det borde för alla berörda, sålunda icke allenast för redan inskrivna värnpliktiga, gälla, att dessa skäl måste vara av den djupaste och allvarligaste art för att någon hänsyn skulle tagas till dem.

Yttranden.

Överbefälhavaren anser sig icke kunna tillstyrka, att överföring till vapenfri tjänst skall kunna ske såväl under som efter första tjänstgöringens slut.

Icke heller *arméchefen* anser, att tillstånd till vapenfri tjänst bör kunna givas redan inskrivna värnpliktiga. Såsom skäl för denna ståndpunkt angives *dels* risken för att ifrågavarande personer kunna drivas av rädsla eller feghet, *dels ock* att det ur militär synpunkt måste anses vara ytterst ofördelaktigt att utbildade värnpliktiga skulle kunna undandragas de stridande förbanden för att i stället utnyttjas i befattningar som väl kunde fyllas av icke soldatutbildad personal.

Utan tvekan är det ur statens synpunkt betänkligare att en värnpliktig, som fullgjort en del eller rent av hela sin fredstjänstgöring, överföres till vapenfri värnpliktstjänstgöring än då så sker med en yngling, som ännu icke erhållit någon utbildning. De invändningar mot utredningsmännens förslag om bibehållande i princip av möjligheterna att även efter inskrivningen erhålla sådan överföring, som anförts av överbefälhavaren och arméchefen, äro med hänsyn därtill icke obefogade. För egen del finner jag dock i likhet med utredningsmännen det icke gärna möjligt att, utan uppgivande av den princip, som ligger till grund för lagstiftningen på detta område, enbart till inskrivningstillfället begränsa möjligheterna till befrielse från vapentjänstgöring. Då jag på grund härav i likhet med de sakkunniga förutsätter, att befrielse från vapentjänstgöring skall kunna förekomma även efter inskrivningen, utgår jag emellertid från att en ingående prövning kommer att ägnas dessa

*Departements-
chefen*

fall, vilka — något som varit av betydelse vid mitt ställningstagande — ej sällan torde med hänsyn till vederbörandes ålder erbjuda förhållandevis större möjligheter till objektivt bedömande än vad fallet är i fråga om värnpliktiga i inskrivningsåldern.

4. Tjänstgöringens längd.

1941 års värnpliktslag ålägger huvuddelen av de värnpliktiga 450 dagars fredstjänstgöring. Vissa värnpliktiga äro skyldiga att därutöver tjänstgöra 180 dagar eller 360 dagar. Under vissa betingelser tillkomma en eller flera beredskapsövningar om sammanlagt högst 180 dagar.

Alltifrån 1920 års lagstiftning har ansetts, att de samvetsömmas tjänstgöringstid bör vara längre än övningstiden för övriga värnpliktiga. På denna väg ha rimliga garantier mot simulation av samvetsbetänkligheter kunnat skapas. I enlighet med lagstiftningens konstruktion ha bestämmelserna tagit sikte endast på fredsförhållanden. På grund av att värnpliktstjänstgöringen för olika kategorier av vanliga värnpliktiga varit olika lång ha svårigheter förelegat att utmäta tjänstgöringstillägget någorlunda rättvist.

Såsom av det föregående framgår äro under nuvarande förhållanden samvetsömma skyldiga att under fredstid tjänstgöra ett antal dagar, som för vapenvägrare med 90 och för civilarbetare med 120 dagar överstiger vanlig värnpliktstjänstgöring. Beträffande tidigare bestämmelser rörande varaktigheten av de samvetsömmas tjänstgöring torde få hänvisas till betänkanudet (sid. 33 f.).

I en till de sakkunniga överlämnad skrivelse till Kungl. Maj:t har riksdagens militieombudsman anfört bland annat följande:

Den omedelbara risken för krigshandlingar innebär säkerligen för de flesta till krigstjänstgöring inkallade en ökad påfrestning. För många värnpliktiga kan det därför te sig lockande att mobilisera sina samvetsbetänkligheter i stället för att underkasta sig dessa påfrestningar. Redan den synpunkt som vunnit beaktande vid lagens tillkomst, nämligen simulationens motarbetande, torde därför kunna åberopas till stöd för krav därpå att de samvetsömma värnpliktigas krigstjänstgöring bör vara förenad med en förlängning som är proportionsvis större än förlängningen av fredstjänstgöringen. — — —

Ur samhällets synpunkt sett ligger det intet orimligt däri att staten, ehuru den tillåter de samvetsömma att själva välja formen för sin tjänstgöring, dock kräver att genom deras insatser nyttigt resultat skall vinnas åt staten. Då de samvetsömma ofta måste sysselsättas med mindre angelägna arbeten, bör man härur kunna härleda kravet på en till tiden mera omfattande arbetsprestation. Jämväl en annan sida av detta spörsmål bör beaktas. Under vanliga fredliga förhållanden medför de samvetsömmas befrielse från militärutbildning icke någon ökad belastning för andra medborgargrupper. Under de nu rådande förhållandena måste däremot en sådan ökning av de övrigas bördor konstateras. Tjänstgöringen för beredskapens upprätthållande kommer nämligen att fördelas på ett minskat antal värnpliktiga, och på varje inkallad måste i genomsnitt falla en något ökad tjänstgöringstid.

Utredningsmännen.

De sakkunniga föreslå, att vapenfria värnpliktiga skola vara skyldiga att för sin utbildning tjänstgöra under 120 dagar utöver den tid, som angives

i 27 § 1 mom. A värnpliktslagen, ävensom att fullgöra beredskapsövning enligt bestämmelserna i 2 mom. samma lagrum. Vidare föreslå de sakkunniga, att jämväl vapenfria värnpliktiga må inkallas till tjänstgöring, om inkallelser av värnpliktiga beslutas med tillämpning av 28 § värnpliktslagen.

Till stöd härför ha de sakkunniga anfört följande:

Statsmakterna hava nu vid sitt ställningstagande till denna fråga en enklare uppgift än lagstiftarna 1920 och 1925, så tillvida som värnpliktstjänstgöringen nu, i motsats till tidigare, bestämts i huvudsak enhetligt. Det är därför icke nödvändigt att för erhållande av rättvisa beräkna tillägget i procent. Ett absolut tillägg synes de sakkunniga ur tillämpningssynpunkt lämpligare. Till utgångspunkt synes rimligen böra läggas den för huvuddelen av de värnpliktiga bestämda tjänstgöringstiden. Å ena sidan bör tillägget icke vara så långt, att det kan anses utgöra eller för de samvetsömman framstå såsom ett straff. Å andra sidan bör det utgöra en såvitt möjligt betryggande garanti mot simulation. Att så blir fallet är icke allenast ett statens intresse. Jämväl för de lojala samvetsömman är det av stor betydelse, att icke andra bevekelsegrunder än de i lagen avsedda göra sig gällande. I den mån de samvetsömmas uppgifter och tjänstgöringsförhållanden komma att i värde för samhället närma sig övriga värnpliktigas, blir ett mycket långt tillägg mindre motiverat. Efter övervägande av dessa och andra på frågan inverkan synpunkter, bland annat kostnadsfrågan, hava de sakkunniga stannat för att föreslå ett tjänstgöringstillägg för samtliga samvetsömman av 120 dagar. De samvetsömmas tjänstgöringstid i fred skulle sålunda utgöra (450 + 120 =) 570 dagar. Härutöver skulle de samvetsömman under samma betingelser som övriga värnpliktiga vara skyldiga att fullgöra beredskapsövningar. Hur tjänstgöringstiden skall fördelas torde böra bliva beroende på, vad som kan lämpa sig för den tjänst, till vilken de samvetsömman uttagas, samt ankomma på Kungl. Maj:ts att närmare bestämma.

I fråga om förstärkt försvarsberedskap gälla av naturliga skäl icke några särskilda lagbestämmelser om tjänstgöringstider i allmänhet. 28 § i 1941 års värnpliktslag stadgar att, då rikets försvar eller dess säkerhet eljest det kräver, Konungen må, efter statsrådets hörande, till tjänstgöring inkalla samtliga värnpliktiga eller värnpliktiga till det större eller mindre antal, som finnes behövt. Erfordras i fall, då icke samtliga värnpliktiga inkallats till sådan tjänstgöring, att de värnpliktiga äro inkallade under längre tid, skall inkallad personal efter lämplig tidrymd såvitt möjligt avlösas.

Vid krigsutbrottet i september 1939 synes tveksamhet hava rätt, om motsvarande bestämmelser i då gällande värnpliktslag ägde tillämpning å de samvetsömman. Numera gäller att samvetsömman kunna inkallas till förstärkt försvarsberedskap i samma ordning som övriga värnpliktiga. För inkallelse fordras sålunda att rikets försvar eller dess säkerhet eljest det kräver. Tveksamhet synes möjligen kunna råda, om vissa inkallelser av samvetsömman till exempelvis rent civila arbetsuppgifter kunna anses hava stått i det direkta samband med upprätthållandet av rikets beredskap som 28 § värnpliktslagen torde förutsätta. Inkallelserna i fråga hava uppenbarligen varit betingade av rimliga krav på rättvisa. De sakkunniga föreslå, i syfte att undanröja varje tveksamhet i nu ifrågasvarande hänseende, att åt hithörande bestämmelser gives den innebörd, att samvetsömman värnpliktiga äro tjänstgöringsskyldiga, därest andra värnpliktiga äro inkallade med stöd av 28 § värnpliktslagen.

I direktiven för utredningen uttalas, att det synes rimligt att beredskaps-tjänst åläggas de samvetsömman under så lång tid och i sådana uppgifter, att de därigenom i möjligaste mån bidra att bära upp det samhälle, i vars hägn

de hävda sitt samvetes frihet. I anslutning till detta uttalande angives, att möjligheten att sätta de samvetsömmas beredskapstjänst i viss relation till den genomsnittliga tjänstgöringstiden för de i vapen tjänstgörande synes böra undersökas.

I anledning härav ha de sakkunniga yttrat följande:

Det synes rimligt att, på sätt militieombudsmannen gjort, låta synpunkter från det aktualiserade krigsfallet träda mera i förgrunden än eljest, då det gäller bestämmandet av tiden för beredskapstjänstgöring. Såsom militieombudsmannen framhållit, har de samvetsömmas befrielse från militär utbildning medfört, att tjänstgöringen kommit att fördelas på ett minskat antal värnpliktiga, varigenom på varje inkallad i genomsnitt måst falla en något ökad tjänstgöringstid. Ur detta förhållande kan tydligen med visst fog härledas krav på att de samvetsömma åläggas längre beredskapstjänstgöring än övriga värnpliktiga. Detta spørsmål sammanhänger i viss mån med en väsentligt mera omfattande fråga av principiell natur, nämligen om differentiering av inkallelseperiodernas längd med hänsyn till de med olika tjänstgöringsformer förenade större eller mindre svårigheterna och strapatserna. Vissa skäl tala onekligen för att en lättare beredskapstjänst finge uppvägas av längre tid. På grund av förhållanden, på vilka de sakkunniga icke anse sig hava anledning att ingå, skulle en dylik differentiering, mot vilken utan tvivel även principiella skäl kunna anföras, möta stora praktiska svårigheter att genomföra. I den mån samvetsömma komma att användas för uppgifter, för vilka i annat fall måst, eller i varje fall såvitt möjligt bort användas värnpliktig personal, blir kravet på längre beredskapstjänstgöring för de samvetsömma mindre motiverat. De sakkunniga, som med sina i det följande närmare angivna förslag till tjänstgöringens ordnande för denna kategori värnpliktiga bland annat syfta till att göra tjänstgöringen i möjligaste mån jämförbar med övriga värnpliktigas, hava icke funnit skäl föreligga att genom generella bestämmelser förlänga beredskapstjänstgöringen för de samvetsömma i allmänhet i förhållande till sådan tjänstgöring för övriga värnpliktiga.

Beträffande en viss grupp samvetsömma föranleda dock samma skäl, som påkallat förlängning av fredstjänstgöringen för denna kategori, nämligen förhindrande av simulation, ett undantag.

De sakkunniga avse de äldre värnpliktiga, vilka fullgjort fredstjänstgöring i vanlig ordning men vilkas samvetsbetänkligheter aktualiserats inför ett krigshot. Chefen för armén har givit uttryck för den uppfattningen att någon hänsyn över huvud icke bör tagas till de samvetsbetänkligheter, som anmälts först efter inskrivningen. Ehuru det ur försvarets synpunkt uppenbarligen framstår såsom alldeles särskilt allvarligt, att krigsmakten nödgas avstå från att i vapentjänst nyttja vissa därtill redan utbildade värnpliktiga, hava de sakkunniga icke kunnat biträda chefens för armén nyssnämnda uppfattning. Det är emellertid uppenbart att förhindrande av simulation framstår såsom alldeles särskilt angeläget i nu ifrågavarande fall. Med hänsyn till ovannämnda speciella omständigheter torde det vara befogat att ålägga värnpliktiga, som efter fredstjänstgöring i vanlig ordning erhållit tillstånd till tjänstgöring såsom samvetsömma, ett tjänstgöringstillägg utöver den tilläggstjänstgöring om 120 dagar, som skall fullgöras av alla värnpliktiga, vilka erhållit sådant tillstånd. Att därvid utgå från den genomsnittliga tjänstgöringstiden för de i vapen tjänstgörande, vilket i direktiven ifrågasatts, vore utan tvivel i princip lyckligt. Svårigheterna att vid varje tidpunkt fastställa nämnda genomsnitt torde emellertid icke göra detta praktiskt möjligt. Av olika skäl växlar nämligen tjänstgöringstiden för de till beredskapstjänst inkallade högst väsent-

ligt. Det torde emellertid icke vara ogörligt att i tillämpningen tillse, att nu ifrågavarande grupp samvetsömma få fullgöra beredskapstjänst under längre tid än flertalet andra värnpliktiga. Av psykologiska skäl synes böra offentligen meddelas, att detta kommer att vara en princip vid bestämmandet av inkallelserna. Lämpligen torde även böra i kommandoväg meddelas, att vid olika tidpunkter eventuellt fixerade högsta dagantal för den beredskapstjänstgöring, till vilka värnpliktiga av vederbörande myndigheter få inkallas, må överskridas med en tredjedel, då det gäller nu omhandlade kategori samvetsömma.

I annat sammanhang föreslå de sakkunniga omprövning av vissa nu gällande tillstånd till tjänstgöring såsom samvetsöm. Ovissheten om vilken utbildning den samvetsömme kommer att få, vars tillstånd återkallas, måste uppenbarligen verka återhållande på dem, som inför utvecklingen kommit att tveka om hållbarheten av sin tidigare position. Visserligen torde det vara tvivel underkastat, om det i varje enskilt fall kan vara önskvärt att utbilda en samvetsöm, som i denna sin egenskap erhållit en fullgod utbildning för en viktig uppgift, för en annan. Icke desto mindre torde det i princip vara välmotiverat, att på allt sätt underlätta den utveckling, som tagit sig formen av att ett icke obetydligt antal samvetsömma begärt att få tjänstgöra i vanlig ordning.

De sakkunniga vilja av anförda och andra skäl därför uttrycka det önskemålet, att beredskapstjänstgöringens längd för förutvarande samvetsömma värnpliktiga, vilkas tillstånd återkallas, måtte så bestämmas att vederbörande kommer i fördelaktigare läge, än om han kvarstått såsom samvetsöm. Det synes lämpligt att beredskapstjänstgöringen för förutvarande samvetsömma tills vidare begränsas till den grundläggande militärutbildning, som i kommandoväg bestämmas.

Yttranden.

Riksdagens militieombudsman finner det tveksamt, om utredningen träffat det rätta i fråga om krigstjänstgöringens längd. Redan vid tillkomsten av 1940 års ändringar i lagen om de samvetsömma hade framhållits, att det ofta vore motiverat att inkallelserna till krigstjänstgöring för de samvetsömmas del bleve av längre varaktighet än för de värnpliktiga i gemen. Starka skäl, i synnerhet sådana av psykologisk art, torde tala för att principen om förlängd tjänstgöring för de vapenfria borde genomföras även beträffande krigstjänstgöringen.

Det hade ofta framhållits, särskilt från militärt håll, att övergång till vapenfri tjänst borde motverkas när det gällde värnpliktiga som redan utbildats i vapentjänst. I stället borde återgång till vapentjänst främjas. Principen om förlängd krigstjänstgöring borde kunna komma till uttryck på sådant sätt att den ständigt verkade i rätt riktning. Därest förlängningen endast drabbade fredstjänstgöringen kunde den, sedan den värnpliktige fullgjort tilläggstjänstgöringen, snarare verka i motsatt riktning. Den värnpliktige kunde ju säga sig att han, sedan han utstått olägenheten med den vapenfria tjänsten, framdeles endast hade förmåner att vänta av sin undantagsställning. Han torde därför vara föga benägen att revidera sin uppfattning eller att, om han ändrat åskådning, låta detta komma till uttryck.

Det funnes en särskild anledning att nu fästa större vikt vid förlängning av krigstjänstgöringen än vad fallet var år 1940. Då hade understrukits, såväl av vederbörande departementschef som av riksdagen, att man måste ägna en särskilt kritisk granskning åt fallen av övergång till samvetsömhet

efter inskrivningen. I lagtexten hade angivits, att tillstånd i dessa situationer skulle få meddelas endast för särskilt fall och då synnerliga skäl föreläge. Utredningen hade uppgivit, att de skärpta kraven icke kunnat upprätthållas, och förslaget upptog icke heller någon motsvarighet till desamma. Då man således misslyckats att på den år 1940 beträdda vägen uppnå vissa restriktioner i fråga om övergång till samvetsömhet efter inskrivningen, kunde det vara skäl att söka uppnå målet med andra medel. Metoden att förlänga tjänstgöringstiden syntes här erbjuda vissa möjligheter.

Då krigstjänstgöringens längd rättade sig efter behovet, komme den i regel att avse obestämd tid. I överensstämmelse härmed vore det svårt att bestämma fasta tillägg till krigstjänstgöringen. En annan, av utredningen själv anvisad utväg stode dock öppen, nämligen att införa en omräkningsnorm för jämförelse mellan vapenfri tjänst och vanlig krigstjänstgöring. Såsom norm torde man kunna godtaga utredningens jämförelsetal (4 : 3). Vapenfria värnpliktiga i sjukvårdstjänst torde dock böra jämföras med vanliga värnpliktiga. Möjligen borde detsamma gälla i fråga om vapenfria värnpliktiga i luftskyddstjänst. När det gällde expeditions-, handräcknings- eller arbetstjänst syntes hinder icke möta att en omräkning verkställdes, så att fyra dagars vapenfri tjänst ansåges motsvara tre dagars värnpliktstjänstgöring i vanlig ordning. Av psykologiska skäl syntes det vara lämpligt att rätten till omräkning och normen för denna fastsloges i lagen, så att de samvetsömma visste vad de hade att rätta sig efter.

Överbefälhavaren anser det kunna ifrågasättas, om det föreslagna tjänstgöringstillägget av 120 dagar, motsvarande omkring 25 procent av den ordinarie tjänstgöringstiden, vore tillräckligt för att avskräcka sådana individer, vilka vore simulanter eller vilkas samvetsbetänkligheter icke vore av allvarlig art. Redan en ökning till 150 dagar, motsvarande omkring 35 procent av den ordinarie tjänstgöringstiden, syntes i dessa avseenden ägnad att åstadkomma en säkrare garanti. Därest medgivandet till överföring till vapenfri tjänst såväl under som även efter första tjänstgöringens slut befundes böra kvarstå, borde det kompletteras med föreskrifter av innebörd att värnpliktig, som sålunda överförs till vapenfri tjänst, skulle vara skyldig att utöver honom eljest åliggande tjänstgöring och förlängd beredskapsövning undergå omskolning till vapenfri tjänst under en tid motsvarande det eljest fastställda tillägget.

Jämväl *arméchefen* anser en förlängning av fredstjänstgöringen till 150 dagar böra ske.

Arméförvaltningens civila departement ifrågasätter, om ett tjänstgöringstillägg av 120 dagar kan anses tillräckligt som garanti mot simulation.

Länsstyrelsen i Malmöhus län anser, att någon förlängning av de vapenfria värnpliktigas tjänstgöring överhuvud icke behöver ifrågakomma, enär tillräckliga garantier mot missbruk på annat sätt kunna åvägbringas. Skulle det emellertid av särskilda skäl anses nödvändigt att förlänga värnpliktstjänstgöringen för de vapenfria värnpliktiga, ville länsstyrelsen förordna, att vapenfria värnpliktiga, som med nit och noggrannhet fullgjort sin tjänstgöring, skulle äga erhålla sådan avkortning i tjänstgöringstiden, att hans sammanlagda tid icke skulle överstiga den för vanliga värnpliktiga bestämda övningstiden.

*Departements-
chefen.*

Enighet råder i stort sett om att vapenfria allt fortfarande böra åläggas skyldighet att fullgöra längre tjänstgöring i fred än värnpliktiga i allmänhet.

Även jag ansluter mig till denna uppfattning. Delade meningar ha däremot försports rörande tjänstgöringstidens längd. För egen del finner jag i likhet med vissa av de hörda myndigheterna det av de sakkunniga förordade tjänstgöringstillägget av 120 dagar — sett i jämförelse med den värnpliktiga i allmänhet åliggande tjänstgöringsskyldigheten av 450 dagar — knappast vara tillräckligt för att avhålla från missbruk av den undantagslagstiftning, varom här är fråga. Med hänsyn härtill vill jag förorda en förlängning av tilläggstjänstgöringen för de vapenfria till 150 dagar eller alltså till en tredjedel av tjänstgöringstiden för värnpliktiga i allmänhet. De vapenfria värnpliktigas utbildningstid skulle sålunda komma att i allmänhet uppgå till 600 dagar. Det torde böra ankomma på Kungl. Maj:t att förordna om denna utbildningstids uppdelning i lämpliga perioder. I regel torde uppdelningen, i anslutning till för armén gällande bestämmelser, böra bliva i en första tjänstgöring om $(360 + 120 =)$ 480 dagar samt två repetitions- och en efterutbildningsövning, envar om $(30 + 10 =)$ 40 dagar. Såsom jämväl av de sakkunnigas motivering framgår torde tilläggstjänstgöringen böra åligga envar vapenfri värnpliktig, således oavsett om denne erhåller tillstånd till vapenfri tjänst före, under eller efter det han fullgjort honom eljest åliggande tjänstgöring. Även värnpliktig, vars skyldighet att fullgöra värnpliktstjänstgöring i fredstid upphört och som erhåller tillstånd till vapenfri tjänst, bör ha att fullgöra tjänstgöringstillägget. Avkortning av tjänstgöringstiden på sätt länsstyrelsen i Malmöhus län föreslagit anser jag mig icke böra förorda.

Jag inser till fullo de svårigheter som föranlett de sakkunniga att avstå från att föreslå generella bestämmelser rörande förlängd beredskapstjänstgöring för de samvetsömma i allmänhet. Dessa svårigheter framträda emellertid med samma styrka vid genomförande av de sakkunnigas förslag att förlängning likväl skulle ske för dem, vilkas samvetsbetänkligheter aktualiserats inför ett krigshot. Då jag i likhet med militieombudsmannen anser vägande skäl föreligga att bestämma krigs-(beredskaps-)tjänstgöringen för vapenfria så att såvitt möjligt i varje läge en övergång från vapenfri tjänst till vapentjänst för vederbörande kommer att te sig förmånlig, vill jag förorda, att jämväl vid inkallelse av värnpliktiga med tillämpning av 28 § värnpliktslagen för de vapenfrias vidkommande räknas med en förhållandevis längre inkallelseperiod. Av samma skäl bör, enligt min mening, jämväl beredskapsövning jämlikt 27 § 2 mom. värnpliktslagen göras i motsvarande mån längre för de vapenfria värnpliktiga. Ehuru det av de skäl de sakkunniga anfört är svårt att uppnå full rättvisa vid bestämmandet av längden av tjänstgöring jämlikt 28 § värnpliktslagen — sådan kan icke uppnås ens mellan värnpliktiga i vapentjänst inbördes — lär det icke minst av psykologiska skäl vara lämpligt att såsom en omräkningsnorm i lagen angives, att jämväl tjänstgöring jämlikt 27 § 2 mom. och 28 § värnpliktslagen för de vapenfria skall — i anslutning till vad de sakkunniga för visst fall föreslagit — vara en tredjedel längre än för övriga värnpliktiga. Någon anledning att fastställa olika lång tjänstgöring för olika slag av vapenfri tjänst synes mig icke föreligga. I anslutning härtill har 3 § i lagförslaget avfattats.

5. Tjänstgöringens art.

Utredningsmännen.

Efter en historik över tidigare gällande bestämmelser om de samvetsömmas tjänstgöring, beträffande vilken torde få hänvisas till betänkandet (sid. 38—41), lämna de sakkunniga en redogörelse för hur de samvetsömmas tjänstgöring hittills varit anordnad och för erfarenheterna därav. Av redogörelsen inhämtas bland annat följande:

Vapenvägrare ha fullgjort handräcknings- eller expeditionstjänst såväl under fredstjänstgöring som under beredskap.

Civilarbetare ha före år 1940 huvudsakligen sysselsatts hos följande myndigheter, nämligen vattenfallsstyrelsen, domänstyrelsen, Uppsala universitets skogsförvaltning och riksantikvarieämbetet.

Vid utväljandet av arbetsuppgifter för civilarbetarna har hänsyn tidigare tagits icke allenast till vad de kunde lämpa sig för utan även därtill, att man ansett dem icke böra ifrågakomma för arbete av så att säga ordinarie art. Man har velat tillse, att deras arbete icke skolat beröva vederbörande fackföreningars medlemmar deras arbetstillfällen.

Efter lagändringen år 1940 har principen varit att tjänstgöring motsvarande fredstjänstgöring fullgjorts inom de fyra förutnämnda institutionerna under det att krigs-(beredskaps-)tjänstgöring fullgjorts inom försvarsväsendet eller vid vissa av skytteförbundens överstyrelse anordnade arbeten. De sistnämnda ha avsett reparationer och nybyggnad av skjutbanor. Arbeteffekten vid de av skogsförvaltande myndigheter under vissa år anordnade arbetena har på sina håll varit allenast hälften, i något fall ända ned till en fjärdedel av vad i vanlig ordning anställda yrkesarbetare presterat.

Till dels har den svaga arbeteffekten berott på, att den för ett effektivt arbete i regel nödvändiga sporrer i att lönen står i förhållande till prestationen icke förefunnits. Än mer torde den ha berott på att dylika arbeten i enlighet med sin natur utförts av mindre arbetslag, som på grund av ekonomiska skäl ej kunnat förses med erforderligt arbetsbefäl. Försök med betingsarbete i den ordning att en viss extra fritid kunnat intjänas har åtminstone i den form, som lett till avkortning i den bestämda tjänstgöringstiden, mötts av invändning att detta strede mot själva principen för det sätt, på vilket denna utmätts för de samvetsömma. I mindre grad har den dåliga arbeteffekten gjort sig gällande vid de på senare tid anordnade arbetena, vilket förhållande torde sammanhånga därmed, att vid dessa arbeten sammanförts ett större antal samvetsömma, som kunnat erhålla ledning av arbetsbefäl. Arbeteffekten torde numera i genomsnitt kunna anses motsvara omkring två tredjedelar av vad som kunnat erhållas om arbetskraft från öppna marknaden kommit till användning. Två tredjedels arbeteffekt torde erfarenhetsmässigt motsvara, vad värnpliktiga i allmänhet prestera vid motsvarande arbeten, för vilka de icke erhållit yrkesutbildning. Även på senare tid ha bland de samvetsömma förekommit försök att undandraga sig fullgörande av ålagda uppgifter, i några fall i så allvarlig form att vederbörande myndighet måst föranstalta om åtal.

Gällande lagstiftning ger i sådant fall möjlighet för den myndighet, som givit tillstånd till tjänstgöring såsom samvetsöm, att återkalla detta. Denna utväg har endast ytterst sällan kommit till användning. Ehuru densamma är teoretiskt motiverad med att den, som vägrat att fullgöra det arbete han fått sig ålagt, förverkat det förtroende som visats honom, är det tydligen till skada för försvaret att en dylik person tvingas till militär tjänstgöring. Det

slutliga resultatet torde i regel bliva allenast att vederbörande dömes för värnpliktsvägran i stället för arbetsvägran. Andra vägar måste sökas att komma till rätta med tredska.

De sakkunniga, vilka såsom redan av det föregående framgår nekande besvarat frågan om anledning finnes att bibehålla en åtskillnad mellan olika grader av samvetsömhet, anse, att formen för de vapenfrias tjänstgöring och arten därav bör inom vida gränser regleras i administrativ ordning på sådant sätt, att största möjliga effektivitet förenas med den hänsyn till individuell övertygelse, som kan tagas utan att de gränser överskridas, som det allmännas intresse måste uppställa. De uppgifter, i vilka vapenfria krigsplaceras, böra enligt de sakkunnigas mening såvitt möjligt utmärkas därav:

att de äro ur samhällets synpunkt av den vikt att personal för ändamålet måste avses vid mobilisering;

att de icke lämpligen kunna utföras av kvinnor, till krigstjänst odugliga, över- eller underåriga;

att de, i motsats till militära uppgifter, för vilka fordras väpnad personal, äro icke endast indirekt utan direkt avsedda att hjälpa medmänniskor eller skydda egendom;

att de innebära minsta möjliga fördel i jämförelse med de uppgifter, för vilka övriga värnpliktiga avses; samt

att de äro av den art, att fredstjänstgöring och beredskapstjänst kunna anordnas såsom förberedelse för krigsuppgiften.

De sakkunnigas förslag till tjänstgöringens ordnande för de vapenfria värnpliktiga ha föregåtts av vissa praktiska försök och äro åtföljda av såväl ingående motivering som utredning om möjligheterna att genomföra dem. Härutinnan torde få hänvisas till betänkandet (sid. 44 ff.).

I korthet innebära förslagen följande:

Nu befintliga vapenfria. Vapenvägrare fullgöra liksom hittills handräcknings- och expeditionstjänst. Av civilarbetarna utbildas därtill användbara i särskilda kurser till hjälpbrandmän för det allmänna luftskyddets behov (varvid förutsättes, att jämväl utbildning i sjukvård och i röjnings- och räddningstjänst, däri inbegripet min- och projektilröjning, skall lämnas i den utsträckning sådan utbildning medhinner) med undantag för ett mindre antal, som avses för vattenfallsstyrelsens reparationsberedskap. De civilarbetare, som icke äro användbara för brandtjänst, överföras till handräckningstjänst vid truppförband. De sakkunniga ha förutsatt, att sistnämnda civilarbetare skola kunna, om de så önska, av vederbörande befälhavare beredas tillfälle att, där tjänstens beskaffenhet icke lägger hinder i vägen, på egen bekostnad bära civila kläder.

Nyinskrivna vapenfria. I den omfattning som betingas av de sjukvårdsuppgifter, som kunna fullgöras av obehäpnad personal, böra de vapenfria värnpliktiga, som så önska, tilldelas trängen i sjukvårdstjänst. Återstoden bör i särskilda kurser utbildas för luftskyddets behov, huvudsakligen för brandtjänst. De som icke kunna tillgodogöra sig utbildningen i brandtjänst överföras till handräckningstjänst vid truppförband.

Beträffande särskilt uttagning av vapenfria värnpliktiga till militär sjukvårdstjänst ha de sakkunniga anfört följande:

Representanter för den militära sjukvården hava icke underlåtit att för de sakkunniga framhålla, att de senaste årens utveckling visar, att så gott som all sjukvårdspersonal måste vara beväpnad. Sålunda har påvisats, att sjukbärare och sjukvårdsformationer icke endast vid eller i omedelbar närhet av fronten utan även långt bakom densamma måste kunna skydda såväl sig själva som de dem anförtrödda sårade mot överraskande anfall från exempelvis luftlandsatta trupper.

Mot invändningen att detta icke behövde hindra, att exempelvis vissa bårslag eller viss man inom varje bårslag på stridsfältet men framför allt bakom detta borde kunna vara obeväpnad på egen risk, har genmälts, att de sårades intresse av skydd mot marodörer icke tillåter de militära sjukvårdsmyndigheterna att taga ett sådant ansvar. Olika slag av invändningar hava mött förslag om de samvetsömmas utbildning till sjukvårdare vid krigs- och beredskapssjukhus bakom fronten, för sjukhuståg, badplutoner, avlusningsanstalter m. fl. liknande uppgifter. Den enda uppgift inom den militära sjukvårdens ram, som av vederbörande myndigheter ansetts kunna ifrågakomma, är förrådstjänsten.

Däremot har chefen för armén, i anledning av till chefen för försvarsstaben ställd förfrågan, meddelat att samvetsömma värnpliktiga kunde, under förutsättning att de bära uniform, i viss utsträckning användas inom den militära organisationen i, förutom egentlig handräckningstjänst, jämväl bland annat sjukvårdstjänst. I fred skulle tjänstgöringen fullgöras å de militära sjukhusen eller sjukstugorna, i krig vid mobiliseringsdepåernas sjukhus eller sjukstugor samt vid krigs- och beredskapssjukhus. Användning av samvetsömma i sjukbärförband eller liknande befattningar borde däremot icke förekomma. Utöver angivna uppgifter av sjukvårdskaraktär har chefen för armén vidare meddelat, att samvetsömma syntes kunna i viss omfattning tjänstgöra i krig vid häst- och hästfordonsdepåer, vid tygstationer och tygverkstäder samt i yrkesbefattningar vid depåerna. Erforderlig utbildning kunde inom den militära organisationens ram bibringas de samvetsömma.

De sakkunniga hava icke kunnat undgå att få det intrycket, att de militära sjukvårdsmyndigheternas principiella motstånd mot tanken att använda de samvetsömma för andra sjukvårdsuppgifter än förrådstjänst bottna icke allena i ett militärt krav på att all sjukvårdspersonal skall vara beväpnad — så är ju ingalunda fallet med åtskillig annan sjukvårdspersonal — utan fastmer i en viss misstro mot de samvetsömmas värnpliktigas moraliska och intellektuella egenskaper. Det är helt naturligt, att vederbörande myndigheter av omtanke om sitt verksamhetsfält icke vilja utsätta sig för att få en sämre personal i stället för en bättre, helst som det moderna krigets erfarenheter lära giva vid handen, att kraven på sjukvårdspersonalens egenskaper och utbildning måste ställas väsentligt högre, än vad tidigare stundom torde hava varit fallet, framför allt vid stridande förband.

Såsom i ett annat sammanhang utvecklats har ett antal samvetsömma genom sitt uppträdande och sin livsföring givit anledning till berättigad misstro. Enligt de sakkunnigas mening gäller detta endast en minoritet. De allra flesta lära just genom sin religiösa inställning väl ägna sig för den uppgift i människokärlekens tjänst, sjukvården har. Förutom för handräcknings- och expeditionstjänst böra de näppeligen användas för annan verksamhet inom krigsmakten än sjukvården. Användas de i denna, blir följdén, att motsvarande antal för stridsuppgifter användbara värnpliktiga kunna avses för dylika uppgifter. I detta sammanhang är att märka att, enligt uppgifter, som lämnats de sakkunniga av prästmän, som haft att verkställa förhör med sam-

vetsömma, ett avsevärt antal av de nuvarande civilarbetarna med glädje skulle fullgöra vapenfria uppgifter inom den militära sjukvården, om tillfälle därtill bereddades dem.

Enligt de sakkunnigas mening böra de samvetsömma värnpliktiga, som hädanefter vid inskrivningen uttrycka önskemål om tjänstgöring inom den militära sjukvårdstjänsten, tilldelas trängen i sjukvårdstjänst, dock icke i större omfattning än som betingas av de sjukvårdsuppgifters behov, som kunna fullgöras av obehäpnad personal. De samvetsömma värnpliktiga, som tilldelas trängen i sjukvårdstjänst, böra erhålla samma utbildning som övriga värnpliktiga tillhörande detta truppslag utom vapentjänst. Under den tid, varmed utbildningstiden härigenom skulle förkortas, under den s. k. tilläggs-tiden ävensom under repetitions- och efterutbildningsövning, böra dessa värnpliktiga tjänstgöra såsom sjukvårdare vid militära eller civila sjukhus. Krigs-placering bör ske på sätt, vartill utbildningen giver anledning. Genom att till militär sjukvårdstjänst icke skulle uttagas andra samvetsömma än de, som uttryckt önskemål därom, synes kunna ernås, att sjukvårdsformationerna besparas de svårigheter, som eljest i enstaka fall kunde tänkas uppkomma vid fall av uniformsvägran eller dylikt.

I detta sammanhang vilja de sakkunniga fästa uppmärksamheten på önskvärdheten av att vid inskrivningarna i största möjliga utsträckning hänsyn tages till dem, som hysa samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöring i vanlig ordning men som finna sig av sitt samvete oförhindrade att likväl fullgöra denna, därest de uttagas till trängen i sjukvårdstjänst. Ett sådant hänsynstagande synes väl stå i överensstämmelse med föreskriften i 6 § gällande värnpliktslag, att, där så kan ske, hänsyn skall tagas till den värnpliktiges önskemål. Denna väg att minska antalet nyinskrivna samvetsömma synes icke hava beaktats i gällande inskrivningsförfattningar. Det synes lämpligt att, exempelvis i inskrivningsinstruktionen, föreskriva att värnpliktig, som anmäler samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöring i vanlig ordning och därom ingiver skriftlig utredning, skall tillfrågas, huruvida han vidhåller sin ansökan om vapenfri tjänst, därest han i vanlig ordning tilldelas trängen i sjukvårdstjänst.

De sakkunniga erinra, att bland de vapenfria finnas personer, som icke förtjäna särskild hänsyn från samhällets sida, nämligen personer, vilka hysa en mot staten föraktfull inställning (exempelvis sekten Jehovas vittnen) och sådana samvetsömma, som ådraga sig straff för vägran att fullgöra den tjänst, som de i egenskap av vapenfria värnpliktiga fått sig ålagd. Dessa personer böra enligt de sakkunnigas mening särskilt registreras, krigsplaceras i en särskild grupp samt i krig eller vid krigsfara sammanföras i särskilt arbetsförband med sådant befäl, biträdande personal, förläggning och arbetsuppgift, att någon fara för ordningen eller mot samhället riktad verksamhet icke uppkommer. Jämväl i fred borde ifrågavarande personer sammanföras till särskild arbetsplats, som för ändamålet borde förses med för övervakning tillräckligt och kvalificerat arbetsbefäl. Enligt vad statens arbetsmarknads-kommission meddelat, föreläge möjlighet att genom kommissionens försorg ordna arbetsplatser, som fyllde de krav, de sakkunniga sålunda funnit böra ställas.

De vapenfria värnpliktiga böra enligt de sakkunnigas förslag erhålla samma personliga förmåner som övriga värnpliktiga. Utbildningskurserna i brandtjänst böra enligt de sakkunnigas mening förläggas till och anordnas

av de fasta brandkårerna i riket och bedrivs i huvudsak på statens bekostnad. Extra befäl, övningslokaler, materiel och personlig brandmannautrustning borde ställas till förfogande av den kommun, vid vars brandkår utbildningen skedde. Vid vissa försöksvis anordnade kurser, som anordnas i syfte att utröna de vapenfrias lämplighet för ändamålet, hade kommunerna efter överenskommelse i varje särskilt fall åtagit sig att svara för sistnämnda kostnader, men hade såsom villkor härför i regel uppställt, att de utbildade brandmännen eller viss del av dem skulle krigsplaceras vid vederbörande kommuns brandkår. Det syntes, anförda de sakkunniga, vara ett starkt önskemål, att krigsplacering kunde ske, utan att dylika hänsyn behövde tagas. För sådant fall kunde uppenbarligen fråga om ersättning till kommunerna uppkomma.

Yttranden.

Enighet föreligger hos remissmyndigheterna därom att de sakkunnigas förslag att använda de vapenfria värnpliktiga i brandtjänst för luftskyddets räkning är lämpligt såväl med hänsyn till tjänstgöringens natur och syfte som till det mycket stora behovet av personal för ändamålet.

Arméförvaltningens sjukvårdsstyrelse anser sig ej kunna biträda de sakkunnigas förslag att de vapenfria värnpliktiga skola tilldelas trängen i sjukvårdstjänst. Under förutsättning att ett noggrant urval ägde rum kunde styrelsen ansluta sig till ett av arméchefen framfört, av de sakkunniga åberopat förslag, att ett visst antal vapenfria skulle under sin tjänstgöring kunna vid de militära sjukhusen erhålla sådan praktisk utbildning, att de vid tjänstgöringens slut skulle kunna placeras vid mobiliseringsdepåernas sjukhus, beredskapssjukhus m. m. I detta hänseende har styrelsen vidare anført följande:

Förslagsvis torde därvid en, vid större förband två vapenfria värnpliktiga tilldelas varje regemente (kår) för tjänst vid förbandets sjukvårdsavdelning. Tjänstgöringen borde därvid omfatta all förekommande tjänst på sjukhuset. Sjukvårdsutbildningen borde handhavas av läkare, sjuksköterskor och övrig sjukvårdspersonal. Då en längre tids tjänstgöring förutsattes för dessa värnpliktiga, kunde de ha möjlighet att härunder inhämta kunskap i sådana delar, som vore av betydelse för försvarsmakten. Det komme därvid an på den värnpliktige att genom nit och intresse förvärva sig sådan utbildning, att han kunde anses skickad för mera krävande sjukvårdsuppgifter. Sjukvårdsstyrelsen ville härvid ej underlåta framhålla, att denna form av tjänstgöring som regel väl kunde utföras av kvinnor m. fl. och sålunda ej motsvarade de villkor, som angivits av de sakkunniga.

De till sjukvårdstjänst uttagna borde, i likhet med de som uttagits till luftskyddstjänst, kunna överföras till annan tjänst, därest det visade sig, att de icke vore lämpade för sjukvårdsarbete.

Sjukvårdsstyrelsen hade genom inskrivningsläkarna inhämtat, att samvetsömma ej sällan föreslagits till uttagning i sjukvårdstjänst men att därvid, med hänsyn till att viss utbildning i skjutning inginge, sådan uttagning avböjts. Framhållas borde, att samvetsömma värnpliktiga, som på detta sätt påverkades att godtaga sådan utbildningsgren, icke alltid vore de mest lämpliga för sjukvårdsarbete.

Vattenfallsstyrelsen föreslår, att ett antal av 600—700 vapenfria värnpliktiga bibringas en kortare utbildning i reparationstjänst för att vid krig ingå i kraftverksföretagens linjereparationslag. Dessa värnpliktiga borde jämväl utbildas i projektöring.

Vattenfallsstyrelsen föreslår vidare att för utbildning till ersättare för de till tjänstgöring i linjereparationslag föreslagna vapenfria värnpliktiga, som utträda ur värnpliktsåldern, en årskontingent av 50—80 man borde fullgöra fredstjänstgöring vid statens vattenfallsverk. I allt fall borde en eventuell avveckling av tilldelningen av vapenfria värnpliktiga till vattenfallsstyrelsens arbeten ske successivt.

Riksantikvarieämbetet hemställer, att de vapenfria värnpliktiga måtte jämväl i framtiden i icke alltför ringa utsträckning få nyttjas i kulturminnesvårdens tjänst.

1941 års hemortsförsvarssakkunniga ifrågasätta, om icke även vapenvägrarna böra överföras till luftskyddstjänst, samt föreslå att luftskyddstjänsten bör intaga första rummet eller i vart fall jämföras med den militära sjukvården vid bestämmandet av tjänstgöringens art för de kommande årsklasserna vapenfria värnpliktiga.

Chefen för flygvapnet har framhållit, att för vården av flygförbandens markområden torde komma att erfordras civil arbetskraft, därest icke vapenfria värnpliktiga kunde disponeras för ändamålet.

Länsstyrelsen i Jönköpings län ifrågasätter, om ej brandtjänsten trots längre tjänstgöringstid kan innebära alltför stora fördelar i jämförelse med de uppgifter för vilka övriga värnpliktiga avses. Länsstyrelsen föreslår, att endast den vapenfria värnpliktige, som efter exempelvis ett års handräckningstjänst visat sig duglig, skall kommenderas till brandtjänst.

Länsstyrelsen i Kristianstads län anser, att de värnpliktigas användning i kommunalt arbete både ur kontrollsynpunkt och med hänsyn till de disciplinära frågorna skulle medföra så stora olägenheter, att kommunerna säkerligen skulle bli föga tillfreds med att ha dylika ofta mindervärdiga personer i sin tjänst. Med anledning härav kunde länsstyrelsen icke tillstyrka förslaget om de samvetsömmas användning i kommunalt arbete.

Domkapitlet i Karlstad föreslår, att de vapenfria värnpliktiga förutom för sjukvårds- och luftskyddstjänst böra avses för vakttjänst med tillsyn vid industrianläggningar, kraftverk m. m.

Skogsstyrelsen ifrågasätter, om icke vapenfria värnpliktiga skulle kunna utnyttjas även såsom vaktmanskap i brandtornen.

Riksdagens militieombudsman har — i anslutning till de sakkunnigas uttalande att det synes lämpligt att de vapenfria, som så önska, av vederbörande befälhavare beredes tillfälle att på egen bekostnad bära civila kläder — anfört följande:

Frågan om tjänstedräkten torde ställa sig väsentligt olika för olika kategorier av vapenfria. Vapenfria värnpliktiga i brandtjänst vid luftskyddet torde böra erhålla samma utrustning som andra personer i motsvarande tjänst. Militär tjänstedräkt torde icke kunna komma i fråga redan av det skälet att luftskyddets organisationer icke vore militära.

De vapenfria som tilldelas vattenfallsstyrelsen för dess reparationsberedskap torde icke heller böra bära militär uniform.

Vapenfria värnpliktiga i sjukvårdstjänst vid krigsmakten syntes icke rimligen kunna under tjänst uppträda i civila kläder, utan kravet på militär tjänstedräkt torde här vara oavvisligt.

Avsikten syntes vara att vapenfria som placerats på särskilda arbetsförband skulle bära civila kläder, och häremot vore ej något att erinra.

Vad slutligen anginge sådana vapenfria värnpliktiga, som fullgjorde expeditions- eller handräckningstjänst, torde lämplighetsskäl få vara avgörande, om de skulle vara iklädda uniform eller icke. Man kunde antaga att uniformsfrågan i praktiken komme att förorsaka större konflikter än vad den teoretiskt sett borde giva anledning till. Då uniformen för många samvetsömma framstode som ett yttre tecken på samhörighet med den väpnade krigsmakten, kunde man vänta att många vapenfria, under åberopande av samvetsömskäl, komme att vägra att taga på sig militär tjänstedräkt. Å andra sidan torde militära chefer i allmänhet vara obenäpna att medge undantag från regeln om bärande av uniform. Särskilda åtgärder i syfte att förebygga onödiga konflikter i uniformsfrågan vore därför påkallade. Konfliktriskerna torde vara särskilt framträdande i fråga om äldre vapenfria, vilka en gång erhållit tillstånd att fullgöra sin tjänstgöring i civila kläder men nu berövades denna förmån och bleve underkastade vederbörande chefs beslut i varje särskilt fall. Därest den av utredningen antydda ordningen genomfördes, torde det bli nödvändigt, att närmare föreskrifter meddelades rörande prövningen av vapenfrias ansökningar om rätt att bära civila kläder.

Arméförvaltningens civila departement har beträffande de sakkunnigas förslag att de vapenfria värnpliktiga skulle erhålla samma ekonomiska förmåner som övriga värnpliktiga anfört, att i varje fall någon särskild förhöjd avlöning icke syntes böra ifrågakomma för det tjänstgöringstillägg, som kunde komma att åläggas de vapenfria. Vidare syntes den kategori värnpliktiga, som avsåges skola överföras till särskilt upprättade arbetsläger, knappast böra komma i åtnjutande av högre ersättning än den, som kunde tillkomma värnpliktiga i allmänhet vid tjänstgöringens början.

För närvarande bestredes kostnaderna för de samvetsömma s. k. civilarbetarnas underhåll av ett å riksstatens fjärde huvudtitel under rubriken Diverse upptaget särskilt anslag till underhållskostnader för vissa samvetsömma värnpliktiga, under det att kostnaderna för de s. k. vapenvägrarna belastade de anslag, från vilka motsvarande kostnader för övriga värnpliktiga utginge. Då skillnaden mellan civilarbetare och vapenvägrare vid bifall till föreliggande förslag skulle upphöra, syntes i fortsättningen särskilt anslag för samvetsömma värnpliktigas underhållskostnader knappast vara erforderligt. För bestridande av kostnader för de vapenfrias utbildning och inkvartering exempelvis vid genomgång av kommunala brandkurser eller eljest utanför försvarsväsendet syntes däremot särskilda medel böra avses.

Medicinalstyrelsen har framhållit, att bland de vapenfria, som vid bifall till de sakkunnigas förslag komme att hänvisas till särskilda arbetsläger, skulle finnas såväl en avsevärd del psykiskt efterblivna eller i varje fall debila som åtskilliga med gravare psykiska rubbningar. Styrelsen funne det därför synnerligen önskvärt, att till dessa arbetslägers personal alltid skulle

höra en rådgivande psykiater med skyldighet att genomgå samtliga lägret tilldelade vapenfria värnpliktiga och med möjlighet att taga initiativ till abnorma elements skiljande från lägren. Den brokiga blandning av psykiskt icke fullvärdiga individer, som torde komma att utgöra en avsevärd del av dessa arbetslägers beläggning, torde ock kräva särskilda åtgärder med avseende å arbetets ordnande liksom för lägrens inre organisation, i vilka avseenden den psykiatriska sakkunskapen borde utnyttjas.

Statskontoret påpekar, att de vapenfria värnpliktiga, vilka efter genomgången utbildning komme att fullgöra fredstjänstgöring vid kommunal brandkår, därvid i första hand tillgodosåge det kommunala brandskyddsintresset. Det syntes med hänsyn därtill statskontoret skäligt, att kommunen bestrede samtliga kostnader för denna tjänstgöring, således icke endast tillhandahölle materiel, personlig brandmannautrustning o. dyl. utan även ersatte statsverkets utgifter för de förmåner som tillkomme de tjänstgörande såsom värnpliktiga.

Svenska stadsförbundets styrelse har anfört, att i den mån möjligheter till utbildning erbjöde sig vid städernas brandkårer, det syntes rimligt, att städerna öppnade möjligheter därtill. Vad kostnaderna angår, syntes brandmännens personliga utrustning under utbildning för krigstjänst knappast vara en utgift av natur att böra bäras av kommunen. Beträffande kostnadsfrågan i övrigt funne styrelsen det avgörande vara, huruvida de vid en brandkår utbildade komme att krigsplaceras i respektive stad eller ej. Endast under den första förutsättningen syntes det kunna ifrågakomma, att staden skulle bära kostnaderna. Kommunerna vore skyldiga att tillhandahålla viss personal för luftskyddet. I övrigt tillkomme det staten att sörja för ytterligare nödig personal. Om kommunen övertog utbildningskostnader för denna, syntes det vara en skälig förutsättning, att den bleve krigsplacerad i vederbörande stad. Skulle detta ur militära synpunkter medföra någon olägenhet, syntes det påkallat att, såsom också antyddes i betänkandet, ersättning lämnades för utbildningskostnaderna för de i staden icke krigsplacerade.

Svenska brandskyddsföreningen samt *svenska brandkårernas riksförbund* framhåller önskvärdheten av att enhetliga grunder utarbetades för vapenfria värnpliktigas utbildning, avlöning, utspisning och uniformering. Om möjligt borde de under hela sin utbildnings- och tjänstgöringstid vara kasererade. Instruktörerna borde erhålla någon ersättning av statsmedel.

Länsstyrelsen i Stockholms län har framhållit, att staten icke bör avhända sig möjligheten att krigsplacera de i brandtjänst utbildade vapenfria värnpliktiga där de vid varje tidpunkt bäst behövdes.

Luftskyddsinspektionen samt *länsstyrelsen i Gotlands län* framhålla angelägenheten av att gränserna för statens och kommunernas skyldigheter med avseende å kostnaderna klart angivas.

De sakkunnigas förslag till tjänstgöringens ordnande för de vapenfria värnpliktiga synes böra i allt väsentligt förverkligas. Med hänsyn till det allvarliga läget har genom provisoriska åtgärder inom nuvarande lagstiftnings-

*Departements-
chefen.*

ram så redan skett i ej obetydlig omfattning. Sålunda ha omkring 1,300 civilarbetare erhållit 60 dagars utbildning i brandtjänst, varjämte 700 civilarbetare ställts till vattenfallsstyrelsens förfogande för utbildning i reparationstjänst.

Huvudvikten synes böra läggas vid utbildning i brandtjänst för luftskyddets behov. Att mot de militära sjukvårdsmyndigheternas mening utbilda vapenfria värnpliktiga i sjukvårdstjänst vid trängen i den ordning de sakkunniga föreslagit synes icke nödvändigt för att nå vad de sakkunniga avsett. Samma resultat kan uppnås genom att ett antal vapenfria på sätt arméförvaltningens sjukvårdsstyrelse föreslagit om och i den mån så befinnes lämpligt beordras till tjänstgöring vid militära sjukhus. Överhuvud synes det icke nödvändigt att i detalj nu bestämma de vapenfria värnpliktigas användning i en framtid. Kungl. Maj:t bör äga att i detta hänseende träffa avgörande inom de av lagstiftningen uppdragna gränserna. Skulle beredskap behöva uppehållas ytterligare längre tid, torde det sålunda låta sig göra att, samtidigt med att utbildning i brandtjänst pågår, tillgodose det behov av arbetskraft som hittills blivit täckt med vapenfria värnpliktiga. Framför allt lärer därvid böra framhållas möjligheten av att använda därtill lämpade vapenfria värnpliktiga i skogsarbete. Även bör beaktas, att vissa förband — icke minst flygflottiljerna — ha god användning för vapenfri arbetskraft i yrkesarbete och handräckningstjänst.

Med anledning av vad länsstyrelsen i Kristianstads län i ämnet anfört vill jag framhålla, att den i de sakkunnigas lagförslag förekommande föreskriften att vapenfri värnpliktig må kunna användas för kommuns räkning betingas därav, att brandkårerna, vid vilka de vapenfria förutsatts skola erhålla utbildning och fullgöra tjänstgöring, i allmänhet äro kommunala inrättningar. På grund härav synes intet vara att erinra mot ett intagande i lagen av den sålunda föreslagna bestämmelsen.

De sakkunniga framhålla, att ett återkallande av tillstånd till vapenfri tjänst visat sig vara en otjänlig metod att komma till rätta med tredska. I stället anvisas utvägen att till ett särskilt arbetsförband sammanföra värnpliktiga, vilka ådragit sig straff för vägran att fullgöra dem anvisad vapenfri tjänstgöring, ävensom vissa andra värnpliktiga. Åtgärder i sådan riktning äro även enligt min mening ofrånkomliga. Till frågan om vilka personer, som böra beordras till sådant förband, återkommer jag i det följande under avsnittet Straffrättsliga spörsmål. Däremot synes det icke vara riktigt att de till arbetsförband beordrade kvarstå såsom vapenfria värnpliktiga. Det tillstånd till vapenfri tjänst som kan hava lämnats bör i följd härav återkallas i och med att vederbörande kommenderas till arbetsförband. Framhållas må att de till arbetsförband beordrade komma att lyda under strafflagen för krigsmakten.

Jag förutsätter i likhet med medicinalstyrelsen, att till sådant förband icke skola hänföras personer med allvarligare psykiska defekter och att förbandet skall stå under en i medicinskt hänsyn betryggande tillsyn.

Vid bifall till föreliggande förslag kunna icke endast förutvarande vapenvägrare och vissa nyinskrivna vapenfria värnpliktiga utan även förutvarande

civilarbetare komma att beordras att utföra handräckning vid truppförband. De utrustas då med uniform i likhet med andra värnpliktiga. Det kan antagas, att vissa vapenfria icke önska bära uniform. De sakkunniga föreslå på grund härav, att vederbörande truppförbandschef skall kunna tillåta vapenfri värnpliktig att på egen bekostnad bära civila kläder. Riksdagens militieombudsman anser, att närmare föreskrifter böra meddelas rörande prövning av vapenfria värnpliktigas ansökningar om rätt att bära civila kläder. För egen del vill jag framhålla, att på grund av folkrättsliga regler det med hänsyn till de vapenfria värnpliktigas egen säkerhet lärer i krig vara nödvändigt att ålägga alla vid krigsmakten tjänstgörande sådana värnpliktiga att bära uniform. I fredstid torde däremot undantag kunna medgivas. Sedan åtskilligt handräckningsarbete numera avses skola utföras av särskilt för ändamålet anställda civila arbetare, synes det möjligt att låta vapenfria värnpliktiga jämsides med dessa utföra likartat arbete i civila kläder. Truppförbandscheferna böra i kommandoväg erhålla meddelande därom, att vapenfria värnpliktiga, som så önska, skola, där icke tjänstens krav lägger hinder i vägen, tillåtas bära civila kläder. Åt dem som sakna för handräckningsarbete lämpliga egna persedlar torde överdragskläder böra tillhandahållas. Lämnas tillstånd att bära civila kläder, bör, enligt min mening, ersättning för begagnade egna persedlar i vanlig ordning utgå.

Skulle emellertid truppförbandschef med hänsyn till tjänstens krav eller den vapenfrie värnpliktiges egen säkerhet icke anse sig kunna dispensera från skyldigheten att bära uniform, måste en vägran uppenbarligen anses och behandlas som varje annat lydnadsbrott. Efter vederbörlig bestraffning kommer sådant brott, på sätt under avsnittet Straffrättsliga spörsmål skall närmare utvecklas, att kunna föranleda omprövning av det meddelade tillståndet till vapenfri tjänst samt, därest tillståndet återkallas, kommendering till förutnämnda arbetsförband.

Jag finner det rimligt, att de vapenfria värnpliktiga erhålla i huvudsak samma ekonomiska förmåner som övriga värnpliktiga, sålunda även terminslön enligt den s. k. högre tariffen. Däremot bör tillägget i tjänstgöringstid icke få räknas såsom kvalifikationstid för hemortslön och penningbidrag. Till frågan om härav föranledda ändringar i krigsfamiljebidragsförordningen samt kungörelsen den 30 juni 1942 (nr 527) med provisoriska bestämmelser angående avlöning åt värnpliktiga m. m. torde jag framdeles få återkomma.

Såsom av det föregående framgår har arméförvaltningens civila departement förklarat sig anse, att sådana personer, som hänvisats till förutnämnda arbetsläger, knappast borde erhålla högre ersättning än den, som tillkommer värnpliktiga i allmänhet vid tjänstgöringens början. Ehuru den tankegång, som ligger till grund för detta förslag, är förstälilig, anser jag mig dock icke böra förorda, att dessa värnpliktiga i ekonomiskt hänseende sättas i annan ställning än andra värnpliktiga, därest de samvetsgrant fullgöra dem åliggande uppgifter. Jag vill emellertid förorda, att Kungl. Maj:t erhåller möjlighet att, om och i den mån erfarenheten skulle visa behov därav föreligga, besluta, att ifrågavarande värnpliktiga tillkommande penningbidrag skall utgå i form av

arbetspremier eller flitpengar enligt grunder, som Kungl. Maj:t äger bestämma.

Ett genomförande av föreliggande förslag förutsätter, såsom av det föregående framgår, att de kommunala brandkårerna i viss utsträckning få disponeras för utbildning av vapenfria för luftskyddets behov. All anledning synes föreligga att antaga, att kommunerna skola liksom hittills vara villiga att lämna sin medverkan härtill. Jag finner mig därför icke böra nu ifrågasätta införandet av särskild lagföreskrift rörande skyldighet för kommunerna att fullgöra denna uppgift. I stället synas överenskommelser böra från fall till fall träffas med lämpliga kommuner om deras medverkan vid de vapenfrias utbildning. Jag förutsätter härvid, att kommunerna skola till täckande av kostnaderna för de till sådan utbildning hänvisades underhåll och utrustning erhålla statsbidrag med belopp motsvarande kostnaderna för statsverket därest de vapenfria varit förlagda till truppförband eller fått utspisning och beklädnad genom kronans försorg. I den mån personalen kommer att krigsplaceras i den utbildande kommunen bör man kunna räkna med att kommunen svarar för övriga med utbildningen förenade kostnader. Därest sådan krigsplacering icke kan ske eller endast i begränsad utsträckning ifrågakomma, synes kommunen böra erhålla statsbidrag till täckande av sistnämnda kostnader med belopp, som i de särskilda fallen efter närmare prövning bestämes. Skulle en central utbildningskurs komma att anordnas, synes instruktörsfrågan kunna lösas genom kommendering av brandbefäl i reservofficers ställning.

I likhet med civila departementet förordar jag, att underhållskostnaderna för de vapenfria hädanefter i sin helhet bestridas i samma ordning som motsvarande kostnader för övriga värnpliktiga. Det nu under riksstatens fjärde huvudtitel uppförda anslaget till underhållskostnader för vissa samvetsömma värnpliktiga bör alltså bortfalla och kostnaderna — sålunda jämväl kostnaderna för förutnämnda arbetsläger — bestridas från huvudtitelns anslag i övrigt. Kostnader för de vapenfrias utbildning och inkvartering vid genomgång av kommunala brandkurser eller eljest utanför försvarsväsendet torde lämpligen böra bestridas från det under fjärde huvudtiteln uppförda reservationsanslaget till vissa kostnader för de fasta undervisningsverken, särskilda utbildningskurser m. m.

Frågan om härav föranledda ändringar i anslagsberäkningen under fjärde huvudtiteln upptager jag i annat sammanhang.

6. Sättet för prövning av samvetsbetänkligheterna.

Rätt att meddela tillstånd till tjänstgöring såsom samvetsöm tillkom enligt 1902 års kungl. cirkulär vederbörande truppförbandschef (motsvarande). Enligt 1920 och 1925 års lagar hade inskrivningsrevisionerna att pröva de anmälda samvetsbetänkligheterna mot värnpliktstjänstgöring. Genom lagändring år 1940 bestämdes, att endast Kungl. Maj:t finge meddela ifrågasvarande tillstånd åt värnpliktig, som blivit inskriven. I anledning av inskriv-

ningsrevisionernas avskaffande genom 1941 års värnpliktslag har bestämts, att samtliga ansökningar skola prövas av Kungl. Maj:t.

Med stöd av § 9 lagen om samvetsömma värnpliktiga har Kungl. Maj:t tid efter annan utfärdat bestämmelser om den utredning, som skall förebringas av värnpliktig, som begär tillstånd att fullgöra tjänstgöring såsom samvetsöm. Av förarbetena till lagen framgår att den värnpliktige har att styrka sina samvetsbetänkligheter. Kraven på utredningen ha upprepade gånger skärpts i anledning av de missförhållanden, som kunnat konstateras. För närvarande gäller i ämnet kungörelsen den 13 februari 1942 (nr 40). Enligt denna ha de värnpliktiga att själva förebringa följande utredning:

a) skriftlig, på heder och samvete avgiven försäkran av sökanden att han hyser allvarliga samvetsbetänkligheter mot tjänstgöring med vapen eller mot varje slag av militär tjänstgöring;

b) intyg av polismästare eller stadsfiskal i stad eller landsfogde eller landsfiskal å landet i fråga om sökandensandel;

c) intyg, utfärdat på heder och samvete av två till myndig ålder komna trovärdiga personer, vilka under långvarig bekantskap med sökanden förvärvat ingående kännedom om hans personliga förhållanden, att de anse honom på grund av religiös övertygelse eller av annan jämförlig orsak hysa allvarliga samvetsbetänkligheter mot tjänstgöring med vapen eller mot varje slag av militär tjänstgöring, vilket intyg jämväl skall innehålla utförliga upplysningar såväl om intygsgivarnas bekantskap med sökanden som om de omständigheter på vilka intygsgivarnas omdöme grundas; samt

d) intyg av polismästare eller stadsfiskal i stad eller landsfogde eller landsfiskal å landet i fråga om under c) omförmälda intygsgivares trovärdighet.

Utredningsmännen.

De sakkunniga anföra, att erfarenheterna torde giva vid handen, att den nu föreskrivna skriftliga utredningen icke är tillräcklig såsom underlag för en verklig prövning av halten i de anmälda samvetsbetänkligheterna. Här om yttra de sakkunniga:

I främsta rummet har detta berott därpå, att de avgivna intygen ofta varit behäftade med allvarliga brister. Sålunda har det förekommit, att värnpliktiga, som sökt ifrågakommande tillstånd, avgivit intyg för varandra. Det är känt, att formulär till intyg tillhandahållits av sammanslutningar och tidningar. I många fall har utredningen i annan ordning visat, att intygsgivaren icke haft och icke kunnat hava tillräcklig kännedom om de förhållanden, han angivit i intyget. — — — I särskilt hög grad synas missförhållandena emellertid hava gjort sig gällande beträffande intyg om s. k. etisk samvetsömhet. Gång efter annan har i riksdagen påtalats, att intyg om sådan samvetsömhet kunnat erhållas på mycket lösa grunder. Å andra sidan gäller om intyg, utfärdade av personer, vilka för den prövande myndigheten äro väl kända för objektivitet och omdömesförmåga, att de äro av stort värde. Det av polismyndighet utfärdade intyget om intygsgivarnas trovärdighet kan emellertid ingalunda anses innebära garanti för sådana egenskaper. Polismyndigheten lär i de allra flesta fall icke våga intyg om trovärdighet, med mindre vederbörande fällt till ansvar för brott.

Med anledning av erfarenheterna om intygens bristfällighet såsom material för en verklig prövning av de anmälda samvetsbetänkligheterna ersattes, erinrade sakkunniga, i januari 1941 en tidigare föreskrift om intyg av präst i kyrko-

bokföringsorten med en föreskrift om att sökanden skulle infinna sig hos viss i särskild ordning utsedd prästman för samtal. Denne hade att inhämta erforderliga upplysningar angående sökandens personliga förhållanden och övriga omständigheter, som kunde vara av betydelse för ärendets avgörande. De sakkunniga hade fått den uppfattningen att de utsedda prästmännen i regel ägnat sig åt uppgiften med största allvar samt med vilja och förmåga till objektivitet. Ifrågavarande prästmän hade förordnats av vederbörande domkapitel, dock att beträffande i tjänstgöring varande värnpliktiga militärpastorerna i stället anlitats.

Med hänsyn till vad sålunda anförts och då såväl teologisk sakkunskap som den vana att bedöma människor och den förmåga att vinna förtroende, som ofta utmärkte prästmän, måste anses vara av betydande värde för utredningen av de särskilda fallen av anmäld samvetsömhet, ville de sakkunniga, ehuru vunnit erfarenhet från systemets praktiserande i ett och annat fall lett till tvekan om vederbörandes lämplighet för uppgiften, förorda att systemet i princip bibehölls. Om än det syntes naturligt, att personer tillhörande svenska kyrkans prästerskap alltjämt anlitades för ifrågavarande uppgift, torde dock jämväl andra med själavärd förtrogna böra kunna ifrågakomma. Det syntes de sakkunniga lämpligast att vederbörande utsåges av Kungl. Maj:t. Med hänsyn till bland annat att svårigheterna för de värnpliktiga att komma i förbindelse med de av domkapiteln utsedda prästmännen på grund av att avstånden på sina håll vore avsevärda, syntes det lämpligt att utredningsmännens antal sattes jämförelsevis högt. Åt utredningsmännen borde ersättning beredas för havda resekostnader och andra utlägg i anledning av uppdraget. För den händelse viss utredningsman, trots att antalet sådana ökas, komme att erhålla större antal eller särskilt betungande utredningsuppdrag, torde möjlighet böra finnas att bereda honom ersättning för nedlagt arbete.

Inskrivningsrevisionernas avskaffande hade automatiskt medfört, att en möjlighet till personlig kontakt mellan den beslutande myndigheten och sökanden gått förlorad. Denna möjlighet begagnades visserligen i mycket olika omfattning och dess betydelse hade minskats genom det nämnda förfarandet med hänvisning till särskilt utsedd prästman. Icke desto mindre framstode det som en brist, att möjligheten till erhållande av kompletterande utredning bortfallit.

De sakkunniga ville därför förorda inrättandet av ett särskilt organ, vars yttrande av Kungl. Maj:t kunde inhämtas i hithörande frågor. De sakkunniga hade jämväl övervägt, om icke det särskilda organet kunde anförtros jämväl beslutanderätten i dessa. Häremot syntes tala bland annat att beslutanderätten beträffande vissa andra undantag från värnpliktslagen förbehållits Kungl. Maj:t. Men även andra skäl, bland annat bibehållandet av Kungl. Maj:ts möjlighet att kontinuerligt följa utvecklingen av hithörande ömtåliga frågor samt önskvärdheten av att riksdagens kontrollmöjligheter icke förminskades, talade för att beslutanderätten förbehölls Kungl. Maj:t. Att Kungl. Maj:ts prövning i det stora flertalet fall kunde bliva rent formell syntes naturligt och önskvärt.

Det föreslagna nya organet — förslagsvis benämnt Försvarsdepartementets värnpliktsråd — skulle hava att avgiva yttranden över alla ansökningar om tillstånd till vapenfri tjänstgöring ävensom att föreslå tjänstgöringsuppgift för dem, vilkas ansökningar av Kungl. Maj:t bifallas. Rådet skulle äga förelägga sökanden att inkomma med kompletterande utredning ävensom kunna ålägga sökanden personlig inställelse inför rådet eller av detta för ändamålet anlitad person eller myndighet. Genom att träda i förbindelse med de personer, som avgivit utlåtande, kunde rådet ytterligare bidra till ett materiellt tillfredsställande avgörande. Rådet skulle hava att följa utvecklingen på området och föreslå de åtgärder, som kunde anses betingade av omständigheterna. Det skulle avgiva förslag å de personer, som skulle ägna prövning åt anmälda samvetsbetänkligheter, ävensom bistå de utsedda personerna i deras verksamhet med anvisningar och råd. I rådet, som skulle utses av Kungl. Maj:t, borde krigsmakten, prästerskapet samt de frikyrkliga vara företrädade.

I princip ansåge de sakkunniga, att de samvetsömna borde vara skyldiga att när som helst underkasta sina samvetsbetänkligheter omprövning. Från statens synpunkt bleve intresset av en dylik omprövning mindre framträdande i den mån de samvetsömna sattes till uppgifter av vikt för samhället och erhöles utbildning härför. Annorlunda förhölle det sig med de nu befintliga samvetsömna, som ännu icke erhållit någon utbildning för de uppgifter, de sakkunniga föreslagit. Beträffande dessa samvetsömna föresloge de sakkunniga, att en allmän omprövning företoges, med undantag dock för dem som erhållit tillstånd till tjänstgöring såsom samvetsöm efter den 1 juli 1940. Härom yttra de sakkunniga följande:

Ehuru det vore önskvärt, att omprövningen kunde ske i samma ordning som föreskrives för erhållande av nytt tillstånd, hava de sakkunniga ansett sig böra begränsa sig till att föreslå ett enklare förfarande. En ändamålsenlig metod synes de sakkunniga vara, att envar av ifrågavarande samvetsömna tillställas ett skriftligt meddelande om att hans tillstånd anses återkallat, därest han icke inom åtta dagar efter erhållen del av meddelandet insänder skriftlig, på heder och samvete avgiven förklaring om att han hyser allvarliga samvetsbetänkligheter mot tjänstgöring med vapen. Meddelandet synes böra innehålla formulär till sådan förklaring ävensom underrättelse om vilken utbildning och tjänstgöring vederbörande, såvitt kan förutses, kommer att erhålla, om tillståndet förbliver gällande respektive återkallas. De värnpliktiga, vilka finnas icke längre vara samvetsömna, synas böra uttagas till vapentjänst och erhålla någon utbildning härför, eventuellt i samband med den utbildning, som kan vara avsedd för dem, vilka efter frikallelse komma att inskrivas såsom värnpliktiga. Av vikt i detta sammanhang synes de sakkunniga vara, att de till vapentjänst överförda samvetsömna icke tagas i anspråk för utbildning under längre utan snarare under kortare tid, än de eljest skulle hava att tjänstgöra.

Yttranden.

Arméchefen befarar, att tillskapandet av ett särskilt råd för handläggning av framställningar rörande samvetsömna skulle bidra till att giva en onödigt högtidlig och offentlig prägel åt handläggningen av ifrågavarande ärenden, vilken kunde medföra ett ökat allmänt intresse för hithörande frågor inom vissa kretsar och föranleda en ökning av framställningarna rörande förment samvetsömhet. Hithörande ärenden borde behandlas i vanlig ordning inom Kungl.

Maj:ts kansli, dit, om så skulle visa sig erforderligt, särskilt sakkunniga kunde kallas.

Överståthållarämbetet ansluter sig till de sakkunnigas förslag rörande sättet för prövningen men ifrågasätter huruvida icke i fall, då anledning till tvekan om varaktigheten och djupet av samvetsövertygelsen föreligger, bedömandet kunde göras mera tillförlitligt, om det slutliga avgörandet uppsköttes ett eller annat år genom att sökanden under samma tid beviljades uppskov med värnplikens fullgörande.

Länsstyrelsen i Jönköpings län föreslår, att i stället för intyg av polismyndighet rörande vandel skall uppställas krav på polisutredning rörande sökandens personliga förhållanden. Härjämte borde polismyndigheten lämna närmare uppgifter angående de intygsgivare, som åberopades av sökanden. Sålunda borde bland annat meddelas, huruvida dessa tillhörde samma religiösa samfund eller meningsriktning som denne samt huruvida de gjort sig kända för agitation i värnpliktsfrågan. Länsstyrelsen kunde icke godtaga förslaget att även andra med själavården förtrogna personer än präster, tillhörande statskyrkan, skulle kunna förordnas att handlägga dessa ärenden. På sådant sätt kunde onödiga konflikter lätt uppstå. Utan att stöta olika samfund kunde det bli svårt att utestänga dessas predikanter och ledare.

Den metod, de sakkunniga valt för efterprövning av samvetsbetänkligheterna, nämligen en fråga ställd till varje samvetsöm om hans nuvarande inställning, förefölle icke särskilt effektiv. Lämpligen borde införas skyldighet för polismyndigheterna att, när helst anledning kunde förekomma till misstanke, att vederbörandes inställning blivit ändrad, anmäla detta till inskrivningschefen. När anmälan från polismyndigheten inkommit till inskrivningschefen, syntes den vapenfrie värnpliktige böra ha skyldighet att, om han ville kvarstå som vapenfri, ansöka därom med företeende av alla de intyg, som eljest fordrades.

Länsstyrelsen i Skaraborgs län ifrågasätter, om det kunde anses nödvändigt att inrätta ett särskilt s. k. värnpliktsråd för avgivande av yttrande över ansökningarna.

Domkapitlet i Uppsala föreslår, att utredningsman skall förordnas av Konungen efter förslag av vederbörande domkapitel samt att utredningsmannen skall vara präst i svenska kyrkan.

Domkapitlet i Stockholm anser, att utredningsman skall utses på förslag av vederbörande domkapitel eller i vart fall efter dess hörande.

Domkapitlet i Växjö hemställer, att prövningsmännen måtte utses av vederbörande domkapitel och icke till större antal än att de kunde förvärva viss erfarenhet.

Domkapitlet i Karlstad anser, att utredningsmännen böra tillsättas först efter vederbörande domkapitels hörande.

Domkapitlet i Härnösand finner det rimligt, att såsom utredningsman må kunna förordnas även annan än prästman liksom att i det av Kungl. Maj:t utsedda särskilda rådet utom prästerskapet även de frikyrkliga borde vara representerade. Domkapitlet ville framhålla vikten av att vid en prövning av sökandens duglighet till krigstjänst, som skulle föregå vidare utredning,

läkarundersökningen jämväl och icke minst omfattade dennes psykiska förutsättningar. Det hade nämligen kommit till domkapitlets kännedom, att i icke få fall till prästman hänvisade samvetsömma visat så uppenbara defekter (onormalt låg intelligensnivå, psykopatisk läggning), att deras betänkligheter icke kunnat läggas under etisk bedömning.

Medicinalstyrelsen förutsätter, att de vapenfria värnpliktiga, sedan de sammandragits för utbildning, bleve föremål för samma grundliga läkarundersökning, som företoges med övriga värnpliktiga vid de s. k. läkarkortens uppläggande. Denna undersökning bleve från och med år 1942 kompletterad med vissa schematiska psykotekniska prov m. m. och där så prövades erforderligt även med en psykiatrisk undersökning. Styrelsen hölle nämligen före, att det för den militära sjukvårdens tillgodoseende vore av största vikt, att alla på något sätt psykiskt defekta vapenfria värnpliktiga särskildes och endast användes i den enklaste handräckningstjänsten. En sådan eftergallring torde jämväl bliva erforderlig för till luftskyddets brandtjänst avdelade vapenfria värnpliktiga för att denna viktiga detalj i samhällets krigsberedskap skulle ernå högsta möjliga effektivitet.

Arméförvaltningens sjukvårdsstyrelse föreslår, att i det rådgivande organet skall ingå en psykiatriskt utbildad läkare.

Vid anmälan av proposition till 1942 års riksdag med förslag till vissa av 1941 års värnpliktslag föranledda ändringar i lagstiftningen angående samvetsömma erinrade jag, att enligt den nya värnpliktslagen de uppgifter, som jämlikt 1936 års värnpliktslag tillkommit inskrivningsrevisionerna, övertagits av inskrivningsnämnderna och inskrivningsrådet. Rullföringsnämnden hade föreslagit, att den prövning av ärenden angående samvetsömma, som enligt då gällande bestämmelser tillkomme inskrivningsrevisionerna, skulle överlämnas till inskrivningsnämnderna. Emellertid torde, såsom 1941 års utredning angående samvetsömma värnpliktiga framhållit, inskrivningsnämnderna icke erhålla en för bedömande av ifrågavarande ganska ömtåliga ärenden lämplig sammansättning. Därtill komme, framhöll jag, att behovet av likformighet vid ärendenas behandling bäst tillgodosåges, om ärendena prövades av en för hela riket gemensam myndighet. Då det här gällde allenast en provisorisk lösning av frågan — med en mera bestående reglering av hithörande spörsmål torde böra anstå i avbidan på de sakkunnigas definitiva förslag i ämnet — syntes en särskild myndighet icke böra tillskapas för ändamålet. Någon erfarenhet föreläge ännu icke rörande omfattningen av inskrivningsrådets arbetsuppgifter. Av denna anledning fann jag mig icke heller böra förorda, att ifrågavarande ärenden överlämnades till handläggning av denna myndighet. Där emot fann jag mig kunna godtaga de sakkunnigas förslag, att samtliga ansökningar från samvetsömma om tillstånd att i särskild ordning fullgöra värnpliktstjänstgöring skulle avgöras av Kungl. Maj:t.

De sakkunnigas definitiva förslag i ämnet innebär, att hithörande ärenden jämväl i fortsättningen skola avgöras av Kungl. Maj:t, som dock skall inhämta yttrande från ett särskilt för ändamålet tillskapat råd, innefattande represen-

*Departements-
chefen.*

tanter för militär sakkunskap samt för prästerskapet och frikyrkliga sammanlutningar. Av de hörda myndigheterna har arméchefen avstyrkt förslaget i vad det avser inrättande av ett rådgivande organ; behovet av ett sådant organ har även satts ifråga av länsstyrelsen i Skaraborgs län.

På av de sakkunniga anförda skäl förordar jag, att beslutanderätten i hithörande ärenden förbehålles Kungl. Maj:t. De ärenden, som sålunda komma under Kungl. Maj:ts prövning, äro mången gång mycket vanskliga att bedöma. Ett materiellt riktigt avgörande är av stor betydelse för sökandena liksom även för försvarsväsendet och är svårt att ernå utan en allsidig utredning och prövning. Det synes emellertid åtminstone för närvarande knappast nödvändigt att för ändamålet skapa ett permanent organ. Ett tillfredsställande resultat synes kunna nås genom att Kungl. Maj:t förordnar särskild föredragande för hithörande ärenden samt bereder denne möjlighet att anlita den sakkunskap på olika områden, som kan finnas behöfelig. Med hänsyn till att Kungl. Maj:t skall fatta beslut jämväl om de vapenfria värnpliktigas uttagning för viss tjänst bör föredraganden samarbeta med lantförsvarets kommandoexpedition och centrala värnpliktsbyrån. Skulle det efter vunnen erfarenhet av en dylik anordning befinnas erforderligt att hava tillgång till ett rådgivande organ av den typ de sakkunniga föreslagit, torde det böra ankomma på Kungl. Maj:t att härom fatta beslut.

Vad beträffar formerna i övrigt för prövningen av ansökningar om vapenfri värnpliktstjänstgöring har den nu bestående ordningen med delvis individuell och muntlig prövning genom särskilda utredningsmän tillkommit under beredskapstiden, sedan erfarenheten ådagalagt, att den tidigare huvudsakligen på skriftliga intyg grundade proceduren icke möjliggjorde en verklig prövning. All anledning synes föreligga att bibehålla den organisation, som under omständigheternas tryck skapats och som i stort sett visat sig fungera tillfredsställande. Jag biträder därför de sakkunnigas i detta hänseende framställda förslag. Riktigt synes mig dock vara, att utredningsmännen skola utses av Kungl. Maj:t. Att vid bestämmandet av utredningsmännens antal och verksamhetsområden hänsyn kommer att tagas till behovet inom olika landsdelar av sådana biträden, synes mig naturligt. Däremot finner jag icke anledning förorda, att i författningsföreskrift skall angivas, att utredningsman skall vara präst i svenska kyrkan. Det torde emellertid ligga i sakens natur, att denna kategori i främsta rummet ifrågakommer. Förslag synes böra avgivas av vederbörande domkapitel, varjämte de frikyrkliga samfunden genom frikyrkliga samarbetskommittén eller i annan ordning böra beredas tillfälle att giva sin mening tillkänna.

Vad de sakkunniga i övrigt föreslagit rörande den dokumentation, som bör fordras av värnpliktig som önskar vapenfri tjänstgöring, och vad därmed sammanhänger synes kunna i huvudsak biträdas. Vid den närmare utformningen av dessa bestämmelser, vilka lämpligen böra hänföras till den nya lagens tillämpningsföreskrifter, synas de av länsstyrelsen i Jönköpings län framförda synpunkterna böra övervägas.

I likhet med de sakkunniga anser jag, att vapenfri värnpliktig bör vara

skyldig att när helst så befinnes böra ske underkasta sina samvetsbetänkligheter förnyad prövning. I den av mig förordade lagtexten återfinnes ock en bestämmelse om att Konungen äger att återkalla tillstånd till vapenfri tjänst. I lagens tillämpningsföreskrifter böra införas närmare bestämmelser i ämnet, vid vilkas utformande bör eftersträvas att skapa garanti för att beviljade tillstånd till vapenfri tjänstgöring komma under förnyad omprövning där anledning är att antaga att tveksamhet måste råda om tillståndets fortbestånd. Där emot finner jag knappast skäl föreligga att företaga någon allmän omprövning av gällande tillstånd till vapenfri tjänst. En sådan omprövning i samma ordning som gäller för nya tillstånd skulle helt visst vara tilltalande ur principiell synpunkt men värdet därav torde icke motsvaras av därmed förenade kostnader och omgång.

I detta sammanhang vill jag beröra en fråga om giltigheten av vissa tidigare tillstånd till vapenfri tjänst, varå riksdagens militieombudsman i skrivelse den 30 maj 1942 fäst uppmärksamheten. Viss tveksamhet har rått om ett förordnande enligt det i det föregående berörda cirkuläret av år 1902 skall anses gälla för framtiden. Jag finner att så bör vara fallet och föreslår, att det obetydliga antal värnpliktiga, vilka innehava tillstånd till vapenfri tjänst, meddelade med stöd av nämnda cirkulär, skola i fortsättningen vara underkastade bestämmelserna i lagen om vapenfria värnpliktiga. Den av de sakkunniga i deras förslag till lag om vapenfria värnpliktiga upptagna övergångsbestämmelsen, mot vilken jag intet har att erinra, synes i detta hänseende vara klarläggande.

7. Straffrättsliga spörsmål.

Såsom redan inledningsvis antytts, bestraffas förseelser i tjänsten av civilarbetare enligt en särskild lag (lagen den 12 juni 1925, nr 183, om straff för förbrytelser i tjänsten av vissa värnpliktiga), där ej civilarbetaren jämlikt strafflagen för krigsmakten lyder under sistnämnda lag. Vapenvägrare lyder under strafflagen för krigsmakten.

Utredningsmännen.

Beträffande de straffrättsliga spörsmålen i fråga om vägran att fullgöra anvisad tjänstgöring inskränka sig de sakkunniga till att föreslå *dels* att, där någon enligt gällande bestämmelser blivit dömd för sådan vägran, hans sak, efter det han utstått straffet eller fråga om dess verkställande förfallit, skall ånyo underställas Kungl. Maj:ts, som efter hörande av den förutnämnda rådgivande nämnden beslutar, huruvida vederbörande skall åläggas den tjänstgöring, han tidigare vägrat fullgöra, eller hänvisas till annan sådan, *dels ock* att värnpliktig, som ingivit ansökan om vapenfri tjänst, ej må åläggas vapentjänst, så länge hans ansökan är beroende på prövning.

De sakkunniga ha härför anfört följande motivering:

I den diskussion, som såväl i riksdagen som i pressen tid efter annan förekommit om de samvetsömma värnpliktigas ställning, har frågan om den på samvetsskäl grundade värnpliktsvägrans straffrättsliga bedömande spelat en framträdande roll. Det har sålunda framhållits, att fängelse och straffarbete

icke voro lämpliga former för statens reaktion mot insubordinationsbrott, som icke hade annan grund än samvetets bud. Utan tvivel har begagnandet av dessa straffformer haft vissa olyckliga verkningar, främst därigenom att de framställts såsom ett bestraffande av ett vaket samvete. Detta har medfört att åtskilliga av de bestraffade känt sig och på sina håll ansetts såsom martyrer för sin övertygelse. Detta förhållande synes även icke utan framgång hava kunnat utnyttjas i propagandasyfte. Insikten om att även ett land som Sverige, där statsmakterna även under krigsåren tagit stor hänsyn till samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöring, dock måste fordra, att den enskilde icke sätter sig över staten och att staten i motsatt fall måste upprätthålla sin auktoritet med maktmedel, torde emellertid vara ganska allmän. De vådliga konsekvenserna av en motsatt uppfattning torde vara lika uppenbara som angelägenheten ur såväl statens som den enskildes synpunkt att undanröja eller åtminstone minska de fall, där straff måste tillgripas. En orsak till den kritik, som gjort sig hörd från även omdömesgillt håll, torde vara att man där gjort sig synnerligen överdrivna föreställningar om den omfattning, i vilken frihetsstraff måst tillgripas. En orsak till att dylika föreställningar kunnat uppkomma torde vara, att tillförlitliga statistiska upplysningar i ämnet icke stått att erhålla. För att undanröja denna brist hava de sakkunniga föranstaltat om en särskild statistisk undersökning — — —. Därav inhämtas, att antalet värnpliktiga, som under tiden 1 januari 1939—31 augusti 1941 ådömts straff för hithörande slag av brott, som de begått under åberopande av samvetesskäl, uppgår till 206. Av dessa personer utgjordes 59 av samvetsömma, som sakfällts för vägran att fullgöra den dem i sådan egenkap ålagda tjänstgöringen. 68 hade vid tiden för brottets begående erhållit avslag å ansökan om tillstånd att tjänstgöra i den för samvetsömma medgivna ordningen medan beträffande 31 sådan ansökan vid sagda tid var beroende på prövning. 50 hade vid tiden för brottets begående icke ingivit någon ansökan. 35 av de 206 dömda hade fällts till ansvar flera gånger. Sistnämnda förhållande synes hava varit ägnat att uppröra opinionen mera än den omständigheten att frihetsstraff över huvud kommit till användning i förevarande sammanhang. Såsom otillfredsställande framstår även i viss mån den omständigheten att straff utdömts medan ansökning varit beroende på prövning. Att så blivit fallet sammanhänger med i vederbörlig tillämpningskungörelse förefintlig bestämmelse om att värnpliktig, som ingiver ansökan av ifrågavarande slag, är underkastad i allmänhet för värnpliktiga gällande bestämmelser till dess hans ansökan avgjorts. Denna bestämmelse, som i april 1940 ersatte tidigare föreskrifter, vilka i praktiken medförde att en enkel anmälan om samvetsbetänkligheter hade till följd hemförlovning under avsevärd tid och obehörigen kunde utnyttjas i detta syfte, har sedermera i generalorderväg modifierats. Det synes de sakkunniga lämpligt, att bestämmelser meddelas av innebörd att värnpliktig, som ingiver ansökning om tillstånd på grund av samvetesskäl till vapenfri tjänst, icke må under den tid ansökningen är beroende på prövning mot sin vilja åläggas övning i vapens bruk eller bärande av vapen eller ammunition. Såsom ett korrektiv mot missbruk torde böra stadgas, att den vapenfria tjänstgöringen icke tillgodoräknas den, vars ansökan om sådan tjänst lämnas utan bifall.

Beträffande dem, vilka, sedan deras ansökningar lämnats utan bifall, likväl vägra att fullgöra dem ålagd tjänstgöring kan tydligen, om statens auktoritet skall kunna upprätthållas, icke undvikas att vederbörande ådraga sig straff. Att så blir fallet är för visso beklagligt men det kan icke sägas vara något våldförande av samveten. Avslaget på framställningen har ju meddelats sedan en ytterst sorgfällig prövning givit vid handen, att den värnpliktiges ställningstagande icke ansetts kunna vara betingad av samvetesskäl. Att härvid

misstag kunna förekomma är endast alltför naturligt. Att pejla djupet av en annan människas samvete står icke i mänsklig makt.

I anslutning till denna tankegång har anförts att något tydligare bevis på vederbörandes uppriktighet icke gärna kan givas än att han hellre tager sitt straff än giver vika. De sakkunniga hava jämväl övervägt att föreslå en bestämmelse om att den, som avtjänat straff för på samvetsskäl grundad värnpliktsvägran, utan vidare prövning skall befrias från vapentjänst. Häremot talar att varje värnpliktig skulle kunna genom ett fängelsestraff så att säga köpa sig fri från en särskilt riskfylld befattning. Denna invändning hava de sakkunniga funnit vägande och föreslå i stället en föreskrift om att utan bifall lämnad ansökan om vapenfri tjänst skall på anmälan av den värnpliktige upptagas till förnyad prövning, därest vederbörande fälles till ansvar för vägran att fullgöra vapentjänst och härför åberopar samvetsskäl. Tillika föreslå de sakkunniga, att sådan värnpliktig efter avtjänandet av straffet skall hemförlovas och icke må ånyo inkallas, förrän hans värnpliktsförhållanden blivit föremål för ny prövning.

Av skäl, som i annat sammanhang utvecklats, finna de sakkunniga icke anledning att särskilt ömma för dem, vilka erhållit tillstånd till vapenfri tjänst men som vägra att utföra sådan. Vissa av de olägenheter, som äro förenade med förekomsten av dylika personer, torde bortfalla, därest det av de sakkunniga framlagda förslaget om centralisering av mot samhället osolidariska och vissa andra personer till särskild arbetsplats förverkligas.

Att de för värnpliktsvägran dömda, som icke ingivit ansökan om tjänstgöring såsom samvetsömma, äro så många, som den statistiska undersökningen visar, synes svårförklarligt. Sannolikt sammanhänger det med det förhållandet, att inkallelsen för åtskilliga, vilkas samvetsbetänkligheter uppkommit först efter det de fullgjort fredstjänstgöring, kommit överraskande samt att de icke känt till gällande föreskrifter. Det kan också hava berott därpå, att vederbörande icke ansett sig hava anledning att begära tillstånd till tjänstgöring såsom samvetsöm, när han icke avsett att underkasta sig ens sådan tjänstgöring eller ock därpå att han i själva verket önskat att framstå såsom martyr genom att ådraga sig straff. Sedan numera de flesta värnpliktiga hava varit i beredskapstjänstgöring, torde man kunna räkna med, att ifrågavarande grupp skall minska eller helt försvinna.

De sakkunniga hava övervägt att föreslå införande av en ny straffform för på samvetsskäl grundad värnpliktsvägran. Denna straffform skulle kännetecknats av, att vederbörande skulle ålagts rent civilt arbete under mycket lång tid. Vidare skulle föreskrifter hava givits om, att den straffade efter straffets avtjänande icke vidare finge tagas i anspråk såsom värnpliktig. De sakkunniga hava emellertid, ehuru en dylik straffform i vissa hänseenden skulle tett sig mera tilltalande än de nuvarande för brott av ifrågavarande art, avstått från att framlägga förslag härutinnan, när de mest otillfredsställande konsekvenserna av nuvarande ordning synas låta sig undanröjas på annat sätt och vid sådant förhållande omständigheterna icke synas motivera en så genomgripande reform.

De sakkunnigas förslag till lag om förbrytelser i tjänsten av vissa vapenfria värnpliktiga innebär endast formella ändringar i förhållande till gällande rätt. Lagen är sålunda tillämplig å de vapenfria värnpliktiga endast då de icke lyda under strafflagen för krigsmakten.

Hithörande bestämmelser i de sakkunnigas förslag till tillämpningskungörelse äro av följande lydelse:

4 §.

Fälles värnpliktig, som erhållit avslag å ansökning om vapenfri tjänst, till ansvar för vägran att övas i vapens bruk eller att bära vapen eller ammunition, äger han, sedan han utstått straffet eller frågan om dess verkställande förfallit, genom anmälan till vederbörande inskrivningschef eller, om den värnpliktige är i tjänstgöring, till truppförbandschefen (motsvarande chef) påkalla, att hans sak upptages till förnyad prövning. Har anmälan gjorts till truppförbandschef, har denne att härom underrätta inskrivningschefen.

Det åligger inskrivningschefen att till försvarsdepartementet insända den värnpliktiges anmälan och till saken hörande rättegångsprotokoll ävensom den utan bifall lämnade ansökningen jämte därtill hörande handlingar samt utdrag ur stamkort.

Har anmälan, som i denna paragraf avses, blivit gjord, skall den värnpliktige hemförlovas och må ej ånyo inkallas förrän Konungens beslut i ärendet meddelats.

5 §.

Yppar sig anledning misstänka att tillstånd till vapenfri tjänst grundats på vilseledande uppgifter, *eller* fälles vapenfri värnpliktig till ansvar för vägran att fullgöra honom ålagd tjänstgöring, *eller* har vapenfri värnpliktig gjort sig skyldig till annan allvarlig förseelse i tjänsten, *eller* uppkommer anledning antaga att vapenfri värnpliktig har en mot samhället fientlig eller föraktfull inställning, skall anmälan härom, jämte utredning i ärendet, av vederbörande chef eller myndighet, under vilken den värnpliktige är ställd, göras hos inskrivningschefen. Det åligger sistnämnda myndighet att till försvarsdepartementet insända handlingarna i ärendet jämte utdrag av stamkort.

Vapenfri värnpliktig, som fällts till ansvar för vägran att fullgöra honom ålagd tjänstgöring, skall, sedan han utstått straffet eller frågan om dess verkställande förfallit, hemförlovas och må ej ånyo inkallas, förrän Konungens beslut i anledning av ifrågavarande anmälan meddelats.

Yttranden.

Riksdagens militieombudsman framhåller, att meningen med den i 4 § förslaget till tillämpningskungörelse angivna omprövningen tydligen vore att tillstånd till vapenfri tjänst skulle kunna meddelas trots ett tidigare avslag. Till förmån för en omprövning kunde åberopas, att den värnpliktiges villighet att undergå straff för sin övertygelse vore ett bevis för allvaret i denna. Häremot kunde göras den invändning, som utredningen själv snuddat vid, nämligen att de värnpliktiga genom brottet och straffet så att säga köpte sig till omprövning av sin sak; lagen nästan anvisade vägen över brottet för att öppna möjlighet till ny prövning. I de fall då omprövningen ledde till bifall skulle detta av allmänheten kunna uppfattas som om staten fallit undan för den enskildes önskemål eller som om samhället erkände att det utdömda straffet inneburit ett övergrepp mot den dömda. Trots de erinringar, som sålunda kunde göras mot de sakkunnigas ståndpunkt, ansåge militieombudsmannen denna kunna godtagas.

Enligt 5 § i samma förslag skulle, framhåller militieombudsmannen, hemförlovning och omprövning komma till stånd jämväl i de fall då vapenfri värnpliktig fällts till ansvar för vägran att fullgöra honom ålagd tjänstgöring. I dessa fall kunde omprövningen tydligen leda till att tillståndet indroges eller

att överföring till arbetsförband komme till stånd. Då dessa värnpliktiga i regel icke torde vara användbara i vapentjänst förefölle det sannolikt, att resultatet oftast bleve placering vid arbetsförband. Med hänsyn härtill kunde ifrågasättas, huruvida icke en omedelbar överföring till arbetsförband vore att föredraga. Därest slutet på konflikten bleve hemförlovning och frihet från inkallelse intill dess omprövning ägt rum, kunde det te sig som en belöning åt trotset. Från den ordning som gällde under början av den nuvarande krisen torde man ha erfarenhet av att hemförlovningsutsikterna lockat till övergång till samvetsömhet. I varje fall borde hemförlovning undvikas, om den värnpliktige redan vid tiden för sin arbetsvägran befunnit sig vid arbetsförband.

Mot 5 § kunde man jämväl rikta en detaljanmärkning i fråga om utformningen. Syftet med straffet för arbetsvägran vore ju att bryta den värnpliktiges motstånd. Man ägde icke utan vidare utgå från att straffet alltid förfelade sitt ändamål. Om den värnpliktige läte sig rätta av straffet såtillvida, att han förklarade sig villig att i fortsättningen fullgöra den tjänst som ålades honom, syntes hemförlovning och omprövning icke vara påkallade.

Beträffande såväl 4 § som 5 § kunde det slutligen erinras, att det icke vore fullt klart, huruvida den där angivna proceduren endast skulle användas en gång eller upprepas varje gång straff för värnpliktsvägran verkställts.

Överbefälhavaren erinrar, att förslaget om rätt för värnpliktig, som ingivit ansökning om vapenfri tjänst, där han så önskade, att vara fri från skyldighet att övas i vapens bruk samt från att bära vapen eller ammunition, intill dess Konungen prövat ansökningen, jämväl syntes avse värnpliktig, som inkallats till tjänstgöring jämlikt 28 § värnpliktslagen. Genom den opåräknade personalreduktion, måhända av specialutbildad personal, som förbanden i samband med mobilisering härigenom kunde utsättas för, kunde deras mobilisering och krigsduglighet allvarligt skadas. Ansökan om vapenfri tjänst i samband med inkallelse jämlikt nämnda paragraf i värnpliktslagen borde icke upptagas till prövning och icke föranleda hemförlovning eller befrielse från tjänst med vapen. Därest det ändock skulle befinnas lämpligt att i här berörda fall upptaga ansökan till prövning, ville överbefälhavaren emellertid på det bestämdaste avstyrka, att ingivandet av sådan ansökan föranledde någon som helst ändring i vederbörandes tjänstgöringsförhållande, intill dess ansökan i vederbörlig ordning blivit av Kungl. Maj:t avgjord.

Det i tillämpningskungörelsens 4 § angivna tillvägagångssättet syntes oformligt och ägnat att minska aktningen för Kungl. Maj:ts beslut. Hade Kungl. Maj:t avslagit värnpliktigs ansökan om vapenfri tjänst, syntes detta beslut till sina verkningar böra kvarstå, intill dess förnyad ansökan hunnit prövas. Det syntes ologiskt att genom hemförlovning i viss mån erkänna det berättigade i vägran att enligt Kungl. Maj:ts beslut övas i vapens bruk eller att bära vapen och ammunition, samtidigt som sådan vägran genom straffpåföljd kriminaliserades. Bestämmelserna syntes giva värnpliktig möjlighet att genom upprepad vägran utan allvarligare straffpåföljd undandraga sig värnpliktstjänstgöring under ett par år. Innan Kungl. Maj:ts förnyade beslut i ärendet hunnit meddelas, torde nämligen så lång tid ha förflutit sedan de

värnpliktigas inryckning att inkallelse icke lämpligen borde ske förrän näst följande år.

Arméchefen anför, att man visserligen kunde ifrågasätta lämpligheten av den i 4 § förslaget till tillämpningskungörelse införda föreskriften, att utan bifall lämnad ansökan om vapenfri tjänst skulle på anmälan av den värnpliktige upptagas till förnyad prövning, därest vederbörande fällts till ansvar för vägran att fullgöra vapentjänst och utstått straffet, samt att den värnpliktige efter sålunda gjord hemställan skulle hemförlovas. Ur militär synpunkt syntes den ifrågavarande föreskriften lämna ett visst utrymme åt missbruk. Å andra sidan torde antalet värnpliktiga, som berördes av bestämmelsen i fråga, bliva mycket ringa. Då dessutom bestämmelsen i fråga torde medföra att möjligheterna att skapa »martyrer» minskades, hade arméchefen intet att erinra mot dess bibehållande.

Vattenfallsstyrelsen har beträffande förslaget till lag om straff för förbrytelser i tjänsten av vissa vapenfria värnpliktiga anført följande:

Lagrubriken angåve, att lagen gällde vissa vapenfria värnpliktiga. Det låge då nära till hands, att med hänsyn till innehållet av 1 § i lagförslaget och §§ 2 och 8 i förslaget till lag om vapenfria värnpliktiga draga den slutsatsen, att lagen om straff skulle gälla endast vapenfria värnpliktiga i luftskyddstjänst och i arbetstjänst, vilkas sysselsättningar till sin väsentliga art bestode av civilt arbete för statens eller kommuns räkning. Lagen skulle således ej gälla vapenfria värnpliktiga, som uttoges till sjukvårdstjänst vid krigsmakten och till expeditions- och handräckningstjänst eller civilt arbete vid krigsmakten, utan skulle dessa däremot lyda under strafflagen för krigsmakten. Vore denna tolkning riktig, följde därav, att alla vapenfria värnpliktiga icke komme i samma ställning vid beivrandet av begångna förseelser i tjänsten. Detta framträdde av vad som stadgades i 5 § av strafflagsförslaget beträffande åtals anhängiggörande vid civil domstol. Enär alla vapenfria värnpliktiga enligt nu gällande lagar och förordningar åtnjöte samma förmåner, med undantag av avlöning, maximerad till 10 kronor per avlöningstermin, som värnpliktiga, vilka fullgjorde tjänstgöring i vanlig ordning vid krigsmakten, syntes det vara inkonsekvent, att vissa vapenfria värnpliktiga skulle på grund av tjänstgöringens art röna en särskild och till synes förmånligare ställning vid fall av förseelser i tjänsten.

Helt nyligen inträffade fall tydde nämligen på, att för samma slag av förseelse, den ena begången vid truppförband och den andra begången under utförande av civilt arbete för statens räkning, olika straff utdömts av regementskrigsrätt respektive civil domstol. Det kunde ifrågasättas, huruvida det vore riktigt, att en vapenfri värnpliktig borde, vid fall av förseelse i tjänsten, behandlas mildare än en vanlig värnpliktig, som måhända löpte iväg utan att rådfråga sitt samvete. Det förefölle som om förhållandet i stället borde vara det motsatta; ty man borde väl skäligen kunna förvänta, att en person, som hävdadt så känsligt sinnet för det rätta som en vapenfri värnpliktig, även borde framträda med så god takt och rättsuppfattning, att han icke beginge svårare förseelser eller kränkte de humana former, varunder staten ordnat hans tjänstgöringsskyldighet. Ådagalade därför vapenfri värnpliktig olydnad eller bristande rättsuppfattning i förhållanden, som icke berörde de omständigheter, varemot hans samvetsbetänkligheter vore riktade, kunde man anse, att han därigenom förverkat en del av den hänsyn, som tidigare ägnats honom. Anledning syntes då icke föreligga till att, vid sådana förseelser som angåves i 2—4 §§ av strafflagsförslaget, en vapenfri värn-

pliktig behandlades i annan ordning än vad som gällde för vanliga värnpliktiga, d. v. s. att åtal för i sagda paragrafer nämnda förseelser borde anhängiggöras vid krigsrätt. Därigenom skulle säkert betänksamheten för att begå förseelser i tjänsten skärpas hos de vapenfria värnpliktiga. Häremot kunde måhända göras den invändningen, att förfarandet bröte mot en av grundprinciperna för statens behandling av samvetsömma värnpliktiga, nämligen att de skulle behandlas på ett för deras samvete skonsamt sätt — alltså icke såsom krigsmän. Gentemot en sådan anmärkning kunde emellertid anföras, att erfarenheten visat, att civilarbetare utan undantag icke reagerat emot utan tvärtom hävdade sin rätt att bliva behandlade och ansedda såsom krigstjänstfullgörare, då det gällt de utsträckta förmånerna, som erhöles genom tillämpning för dem av krigsavlöningsreglementet, krigsledighetsbestämmelserna och krigsfamiljebidragsförordningen m. m. Även en annan och betydelsefull omständighet talade för åtals hänskjutande till militär domstol, nämligen att en onskvärd snabbare behandling av målets handläggning därigenom säkerligen skulle vinnas.

Under de år beredskapen uppehållits ha ett mycket stort antal krigsrätter varit i verksamhet. Ett antal av dessa ha varit fältkrigsrätter, vilkas verksamhet upphört samtidigt med vederbörande förband. Denna omständighet jämte andra förhållanden ha bidragit till att någon fullständig överblick över krigsrätternas verksamhet icke stått att erhålla. Häri är bland annat att söka orsaken till de överdrivna föreställningar, som på sina håll torde vara rådande om den omfattning, vari frihetsstraff måst tillgripas mot värnpliktsvägrare. Den statistiska undersökning, de sakkunniga framlagt rörande hithörande förhållanden, utvisar, att antalet sakfällda i förhållande till det mycket stora antal värnpliktiga, som varit inkallade, icke är stort, särskilt i betraktande av att många av de sakfällda räknat med att aldrig behöva fullgöra någon värnpliktstjänstgöring och därför anmält sina samvetsbetänkligheter först i samband med inkallelsen.

Icke desto mindre är det beklagligt att straff måst tillgripas och önskvärt att sådana åtgärder vidtagas, som kunna minska behovet därav. Det gäller dock härvid att beakta att åtgärderna icke få sätta statens auktoritet i fara. Att här väga rätt är en grannlaga uppgift. De bestämmelser i ämnet, som de sakkunniga föreslagit, synas mig ägnade att tillfredsställa rimliga krav på hänsyn för den enskilde. Mot dem kan möjligen med visst fog invändas, att de innebära en för långt gående eftergift från statens sida. Jag avser närmast de bestämmelser, som ha till syfte att åvägbringa en omprövning för visst fall av ett av Kungl. Maj:t fattat beslut. I likhet med riksdagens militieombudsman och flertalet övriga myndigheter har jag emellertid med hänsyn till föreliggande omständigheter funnit mig böra biträda de sakkunnigas förslag i denna del. Uppmärksammas bör att den omständigheten att straff avtjänats icke får medföra, att vederbörande utan vidare prövning befrias från vapentjänst, ehuru detta förhållande givetvis vid omprövningen utgör ett nytt skäl av viss vikt.

Bestämmelsen i 7 § i förslaget till lag om vapenfria värnpliktiga att den, som ingivit ansökan om vapenfri tjänst icke må, så länge hans ansökan är beroende på prövning, åläggas övning i vapens bruk eller bärande

Departements-
chefen.

av vapen eller ammunition är ägnad att undanröja en annan anledning till utdömande av straff och synes välbetänkt samt tillstyrkes därför av mig med en mindre formell ändring. Jag förordar likaledes, att den vapenfria tjänstgöringen icke skall få tillgodoräknas den som sedermera får sin ansökan avslagen, något som synes ägnat att bidra till undvikande av missbruk.

Beträffande tillämpningen av de nu avhandlade bestämmelserna må anmärkas, att tillåtelsen att i avvaktan på utgången av prövning av ansökan om vapenfri tjänst tjänstgöra utan vapen givetvis endast bör få begagnas en gång. Avslås ansökningen har vederbörande att finna sig däri. Tredskar han blir han straffad, varefter 4 § förslaget till tillämpningsbestämmelser, mot vilkas utformning i denna del jag icke har något att i huvudsak erinra, i stället reglerar förfaringsstättet.

Enligt 5 § förslaget till tillämpningsbestämmelser skall hemförlovning och omprövning komma till stånd jämväl i de fall, då vapenfri värnpliktig fällt till ansvar för vägran att fullgöra honom ålagd tjänstgöring. En sådan vägran innebär i regel, att den vapenfrie förverkat det förtroende, som visats honom. Tillståndet till vapenfri tjänstgöring bör då indragas. Om den värnpliktiges kommendering till vapentjänst kan antagas endast föranleda ny vägran, bör han därefter, på sätt i annat sammanhang angivits, kommenderas till särskilt arbetsförband. På samma sätt bör efter noggrann prövning tillstånd till vapenfri tjänst kunna upphävas samt kommendering till arbetsförband ske i de andra fall, som avses i 5 § förslaget till tillämpningsbestämmelser. Till arbetsförbandet bör även direkt kommendering ske av värnpliktiga, vilkas ansökningar om vapenfri tjänst ej kunna bifallas men som uppenbarligen äro olämpliga för tjänstgöring vid militärt förband i allmänhet, ävensom av värnpliktiga, vilka utan att begära tillstånd till vapenfri tjänst vägra att fullgöra vapentjänst.

Vattenfallsstyrelsen har föreslagit, att alla förbrytelser i tjänsten av vapenfria värnpliktiga borde anhängiggöras vid krigsrätt i stället för att, såsom nu är och enligt de sakkunnigas förslag även i fortsättningen skulle förbliva fallet, de vapenfria värnpliktiga å vilka strafflagen för krigsmakten ej är tillämplig åtalas vid civil domstol. Grunden för vattenfallsstyrelsens förslag härutinnan är att enligt styrelsens iakttagande civil domstol dömer mildare och långsammare än krigsrätt.

Det är själfallet angeläget att brott av enahanda art bedömas lika. Det är också av vikt att mål om brott varom här är fråga avgöres med skyndsamt. Att en vapenfri värnpliktig, som står under militärt befäl, för förbrytelse i tjänsten dömes enligt strafflagen för krigsmakten är enligt min mening ofrånkomligt av disciplinära skäl. Det bör givetvis undvikas, att brott av värnpliktiga — vapenfria eller andra — vid samma förband bedömas olika. Ehuru vissa skäl — främst önskemålet att åstadkomma rättvisa mellan vapenfria värnpliktiga inbördes — kunna anföras för att ställa även utanför försvaret tjänstgörande vapenfria värnpliktiga under strafflagen för krigsmakten, har jag icke funnit omständigheterna påkalla en dylik åtgärd, som ur andra synpunkter icke är helt tilltalande och som dessutom skulle medföra organisa-

toriska svårigheter. Däremot har jag funnit anledning föreslå vissa skärpningar av straffen för förbrytelser i tjänsten av sådana vapenfria värnpliktiga, som icke lyda under strafflagen för krigsmakten. Skärpingarna äro betingade dels av önskemålet att åstadkomma större rättvisa i allmänhet mellan olika vapenfria värnpliktiga, dels ock därav att lagen om vapenfria värnpliktiga med därtill hörande strafflag är avsedd att gälla även i krig då så allvarliga förbrytelser som exempelvis tjänstevägran av vapenfri värnpliktig i luftskydds-tjänst under luftanfall kunna tänkas förekomma.

Vidare har jag, förutom ett par smärre formella ändringar i de sakkunnigas förslag, företagit en förenkling av brottskonstruktionen i 2 § i strafflagsförslaget. Denna paragraf straffbelägger de brott, som i strafflagen för krigsmakten benämnas rymning och olovligt undanhållande. Då strafflagens för krigsmakten detaljerade bestämmelser härom icke i övrigt följas synes mig nämligen icke förefinnas anledning att i den särskilda strafflagens brottsbeskrivning bibehålla uppdelningen mellan undanhållande från tjänstgöring där avsikt att undandraga sig tjänsten är ådagalagd respektive icke ådagalagd. Den föreslagna strafflatituden lämnar domstolarna erforderlig frihet att taga hänsyn till dylika omständigheter.

Önskemålet om skyndsamt handläggning av hithörande slag av mål synes vederbörligen tillgodosett därigenom att brott mot den särskilda strafflagen skola liksom hittills anhängiggöras vid rådhusrätt.

8. Specialmotivering.

Förslag till lag om vapenfria värnpliktiga.

1 §.

Paragrafen har i enlighet med vad i det föregående anförts omredigerats i syfte att bringa ordalydelsen i närmast möjliga överensstämmelse med den karakteristik av samvetsbetänkligheternas art som av utredningsmännen lämnats.

2 §.

I enlighet med ett av arméchefen framfört förslag har i paragrafen angivits, att vapenfri värnpliktig må när omständigheterna påkalla sådant användas jämväl i yrkestjänst vid krigsmakten.

Vattenfallsstyrelsen har med hänsyn till att åtskilliga styrelsen i luftskyddshänseende underställda kraftverk icke äro statliga framfört förslag att civilt arbete vid icke statliga kraftverk skulle i lagtexten särskilt angivas. Detta förslag har ej föranlett ändring i de sakkunnigas förslag, enär den av styrelsen avsedda tjänstgöringen vid icke statliga företag läser kunna innefattas i begreppet tjänstgöring vid luftskyddet.

3 §.

I anslutning till den ståndpunkt som ovan angivits rörande tjänstgöringstidens längd har motsvarande paragraf i de sakkunnigas förslag omarbetats.

4 och 5 §§.

Bestämmelser om skyldighet för Kungl. Maj:t att inhämta yttrande från ett särskilt för ändamålet förordnat råd har utgått i enlighet med vad i det föregående anförts.

6 §.

Paragrafen, som bland annat lämnar Kungl. Maj:t möjlighet att genom avkortning i tjänstgöringstid underlätta frivillig övergång från vapenfri tjänst till vapentjänst, överensstämmer, fränsett en formell ändring, med de sakkunnigas förslag.

7 och 8 §§.

Beträffande dessa paragrafer, vilka, med undantag för formella ändringar av 7 §, överensstämmer med de sakkunnigas förslag, torde få hänvisas till vad som i det föregående anförts.

9 §.

Denna bestämmelse onödiggör åtskilliga speciella föreskrifter, som återfinnas i gällande författningar om värnpliktiga, vilka hysa samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöring. Bestämmelsen torde böra föranleda den ändringen av gällande kungörelse angående tillämpning av krigsavlöningsreglementet, att vapenfria värnpliktiga skola erhålla terminslön enligt högre tariff under samma förutsättningar som övriga värnpliktiga.

10 §.

Paragrafen torde icke erfordra någon kommentar.

Övergångsbestämmelsen.

Den nya lagstiftningen torde böra träda i kraft den 1 mars 1943. De ansökningar om vapenfri tjänst, som göras i samband med 1943 års inskrivningsförrättningar, böra icke upptagas till prövning före sistnämnda dag utan prövas i den ordning nya lagen föreskriver. Det synes rimligt, att tidigare bestämmelser om utbildningstid få gälla dem, vilkas ansökningar om vapenfri tjänst bifallits före lagens ikraftträdande. Beträffande beredskapsövning och krigstjänstgöring böra däremot de nya bestämmelserna gälla samtliga vapenfria värnpliktiga.

Förslag till lag om straff för förbrytelser i tjänsten av vissa vapenfria värnpliktiga.

Beträffande detta lagförslag torde få hänvisas till vad i det föregående yttrats under avsnitten Tjänstgöringens art och Straffrättsliga spörsmål.

9. Hemställan.

Med förmälan, att inom försvarsdepartementet upprättats förslag till 1) lag om vapenfria värnpliktiga (bilaga A¹); samt

¹ Denna bilaga, som utem beträffande tidpunkten för lagens ikraftträdande, är likalydande med det vid propositionen fogade förslaget, har här uteslutits.

2) lag om straff för förbrytelser i tjänsten av vissa vapenfria värnpliktiga (bilaga B¹),

hemställer departementschefen, att lagrådets yttrande över förslaget till lag om straff för förbrytelser i tjänsten av vissa vapenfria värnpliktiga måtte för det i § 87 regeringsformen omförmälda ändamålet inhämtas genom utdrag av protokollet.

Denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan bifaller Hans Maj:t Konungen.

Ur protokollet:

K. G. Linden.

¹) Bilagan har här uteslutits. Den är likalydande med det vid propositionen fogade förslaget utom beträffande övergångsbestämmelsen. Denna hade i det till lagrådet remitterade förslaget följande lydelse: »Denna lag träder i kraft den 1 mars 1943, från och med vilken dag lagen den 12 juni 1925 (nr 183) om straff för förbrytelser i tjänsten av vissa värnpliktiga (civilarbetare) skall upphöra att gälla, dock att sistnämnda lag alltjämt skall äga tillämpning med avseende å förbrytelse, som före den 1 mars 1943 blivit begången mot densamma».

De sakkunnigas förslag
till
Lag
om vapenfria värnpliktiga.

Härigenom förordnas som följer.

1 §.

Värnpliktig, som på grund av religiös övertygelse eller av annan jämförlig orsak hyser allvarliga samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöring med vapen, må i stället såsom *vapenfri värnpliktig* fullgöra sin tjänstgöring i enlighet med vad nedan stadgas.

2 §.

Vapenfri värnpliktig skall uttagas till
1) sjukvårdstjänst vid krigsmakten eller
2) tjänstgöring vid luftskyddet.

Utän hinder av vad sålunda stadgats må, där omständigheterna påkalla sådant, vapenfri värnpliktig uttagas till eller användas i expeditions- och handräckningstjänst eller civilt arbete vid krigsmakten eller för civilt arbete utom densamma för statens eller kommuns räkning.

Vapenfri värnpliktig skall vara befriad från att övas i vapens bruk och från att bära vapen eller ammunition.

3 §.

Vapenfri värnpliktig är skyldig att för sin utbildning tjänstgöra under 120 dagar utöver den tid, som angives i 27 § 1 mom. A värnpliktslagen, ävensom att fullgöra beredskapsövning enligt bestämmelserna i 2 mom. samma lagrum.

Beslutas med tillämpning av 28 § värnpliktslagen inkallelse av värnpliktiga må jämväl de vapenfria värnpliktiga inkallas till tjänstgöring.

4 §.

Tillstånd till fullgörande av värnpliktstjänstgöring i den ordning, varom i denna lag stadgas, meddelas av Konungen, så ock beslut om den tjänstgöring enligt 2 §, till vilken den värnpliktige skall uttagas. Dessförinnan skall yttrande i ärendet inhämtas från ett av Konungen för ändamålet utsett råd, bestående av för bedömning av ifrågavarande ärenden lämpade personer till det antal Konungen bestämmer.

5 §.

Tillstånd och beslut, som i 4 § avses, må av Konungen återkallas eller ändras sedan yttrande i ärendet inhämtats från det i samma lagrum omfördälda rådet.

6 §.

Konungen äger besluta, huruvida och i vad mån avkortning i tjänstgöringstid med hänsyn till redan fullgjord tjänstgöring må äga rum i fall, där någon, som fullgjort viss del av honom enligt värnpliktslagen åliggande tjänstgöringsskyldighet, erhållit tillstånd att tjänstgöra som vapenfri värnpliktig eller där någon på grund av förhållande, som avses i 5 §, upphört att vara vapenfri värnpliktig.

7 §.

Värnpliktig, som ingivit ansökning om vapenfri tjänst, skall, där han så önskar, vara fri från skyldighet att övas i vapens bruk samt från att bära vapen eller ammunition intill dess Konungen prövat ansökningen.

Lämnas ansökningen utan bifall, skall den vapenfria tjänstgöringen icke tillgodoräknas den värnpliktige såsom fullgjord värnpliktstjänstgöring.

8 §.

Vapenfri värnpliktig är, där han icke lyder under strafflagen för krigsmakten, i fråga om fel och försummelse med avseende å tjänstgöringen underkastad därom i särskild lag givna bestämmelser.

9 §.

Vad angående värnpliktiga i allmänhet är stadgat skall, där det ej är stridande mot vad i denna lag sägs eller mot föreskrifter, som meddelats med stöd av 10 §, i tillämpliga delar gälla även vapenfria värnpliktiga.

10 §.

För denna lags tillämpning erforderliga närmare föreskrifter meddelas av Konungen.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1942, från och med vilken dag lagen den 12 juni 1925 (nr 338) om värnpliktiga, vilka hysa samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöring, skall upphöra att gälla. Jämväl värnpliktiga, vilkas ansökningar om befrielse på grund av samvetsskäl från värnplikts-tjänstgöring i vanlig ordning blivit före denna lags ikraftträdande bifallna, skola vara underkastade bestämmelserna i denna lag, dock att *dels* hittills gällande bestämmelser om utbildningstiden skola äga tillämpning i fråga om sådana värnpliktiga, *dels ock* beslut om deras tjänstgöring jämlikt 4 § ej är erforderligt, för såvitt Konungen ej finner sådant böra fattas.

De sakkunnigas förslag

till

Lag

om straff för förbrytelser i tjänsten av vissa vapenfria värnpliktiga.

Härigenom förordnas som följer.

1 §.

Denna lag äger tillämpning å vapenfria värnpliktiga, där de icke jämlikt strafflagen för krigsmakten lyda under sistnämnda lag.

2 §.

Vapenfri värnpliktig, som, i avsikt att undandraga sig tjänsten, underlåter att efter inkallelse eller efter tilländagången tjänstledighet inställa sig till tjänstgöring eller olovligen avviker från den tjänstgörings- eller vistelseort, som är för honom bestämd, eller eljest olovligen håller sig undan, straffes med dagsböter eller fängelse i högst sex månader. Kan avsikt, som nu är sagd, ej ådagaläggas, vare straffet dagsböter; dock att, där brottet begås av någon, som förut varit straffad enligt denna paragraf, samt omständigheterna äro synnerligen försvårande, straffet må höjas till fängelse i högst sex månader.

3 §.

Vägrar vapenfri värnpliktig att åtlyda vad vederbörande befäl under tjänstens utövning och i vad som angår tjänsten honom befallt, straffes med dagsböter eller, där omständigheterna äro synnerligen försvårande, med fängelse i högst ett år.

4 §.

Gör vapenfri värnpliktig sig eljest skyldig till vårdslöshet eller försummelse i fullgörande av tjänsteplikter, straffes med dagsböter eller, där omständigheterna äro synnerligen försvårande, med fängelse i högst sex månader.

5 §.

Brott, varom i 2—4 §§ förmäles, åtalas av allmän åklagare. Åtalet anhängiggöres, där brottet förövats i stad, vid stadens rådstuvurätt men, om rådstuvurätt ej i staden finnes eller brottet förövats å landet, vid närmaste rådstuvurätt.

6 §.

Böter, som ådömas enligt denna lag, tillfalla kronan.

7 §.

För mindre förseelser i tjänsten må, i stället för straff, varom ovan sagts, såsom tillrättavisning användas:

- a) varning;
- b) åläggande för visst antal gånger, högst sex, eller för viss bestämd tid, högst femton dagar, att utom vanlig ordning förrätta handräckningsarbeten;

c) förbud att under viss bestämd tid, högst femton dagar, vistas utom förläggningsområde.

Tillrättavisning, varom nu är sagt, må ej användas av mer än ett slag för samma förseelse eller fel, ej heller tillrättavisning, varom i b) förmäles, i något fall så användas, att genom överansträngning eller annan orsak men för den felandes hälsa och tjänstbarhet därav kommer.

Närmare föreskrifter angående tillämpningen av vad sålunda stadgats meddelar Konungen.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1942, från och med vilken dag lagen den 12 juni 1925 (nr 183) om straff för förbrytelser i tjänsten av vissa värnpliktiga (civilarbetare) skall upphöra att gälla, dock att sistnämnda lag alltjämt skall äga tillämpning med avseende å förbrytelse, som före den 1 juli 1942 blivit begången mot densamma.

*Utdrag av protokoll, hållet i Kungl. Maj:ts lagråd den
15 januari 1943.*

Närvarande:

justitieråden ALSÉN,
LIND,
regeringsrådet EKLUND,
justitierådet ERICSSON.

Enligt lagrådet den 4 januari 1943 tillhandakommet utdrag av protokoll över försvarsärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet den 18 december 1942, hade Kungl. Maj:t förordnat, att lagrådets utlåtande skulle för det i § 87 regeringsformen omförmälda ändamålet inhämtas över upprättat förslag till lag om straff för förbrytelser i tjänsten av vissa vapenfria värnpliktiga.

Förslaget, som finnes bilagt detta protokoll, hade inför lagrådet föredragits av förste amanuensen A. Lindencrona.

Förslaget föranledde följande yttrande av lagrådet.

Den föreslagna förenklingen av 2 § medför, att brott av väsentligt skilda svårhetsgrader komma att inrymmas under en och samma straffskala. Med hänsyn särskilt till att fängelse satts först i skalan skulle kunna befaras, att det jämförelsevis ringa brott som t. ex. försenad inställelse till tjänstgöring kan vara — vilket brott i allmänhet torde kunna sonas med böter där tillrättavisning enligt 7 § ej anses tillfyllest — i rättstillämpningen kunde komma att bedömas strängare än som i och för sig borde föranledas av brottets natur. Då emellertid vid de olika brottstypernas inpassande i straffskalan hänsyn naturligen måste tagas till svårhetsgraden och således någon farhåga i antydd riktning näppeligen torde behöva hysas, har straffskalans anordnande synts lagrådet icke böra föranleda vidare erinran.

Då inom strafflagstiftningen stadganden om övergång från äldre rätt till ny lag icke utan särskild anledning pläga meddelas samt vad som föreslås i övergångsbestämmelsen utan vidare gäller enligt grunderna för 5 § promulgationslagen till strafflagen, torde bestämmelsen böra uteslutas.

Tidpunkten för lagstiftningens ikraftträdande synes lämpligen böra något framflyttas.

Ur protokollet:

G. Lindencrona.

*Utdrag av protokollet över försvarsärenden, hållet inför
Hans Maj:ts Konungen i statsrådet å Stockholms slott
den 22 januari 1943.*

Närvarande:

Ministern för utrikes ärendena GÜNTHER, statsråden PEHRSSON-BRAMSTORP, WESTMAN, WIGFORSS, MÖLLER, SKÖLD, ERIKSSON, BERGQUIST, BAGGE, ANDERSSON, DOMÖ, ROSANDER, GJÖRES, EWERLÖF.

Chefen för försvarsdepartementet, statsrådet Sköld, anmäler, efter gemensam beredning med cheferna för justitie-, social-, kommunikations-, finans- och ecklesiastikdepartementen, lagrådets den 15 januari 1943 avgivna utlåtande över det den 18 december 1942 till lagrådet remitterade förslaget till lag om straff för förbrytelser i tjänsten av vissa vapenfria värnpliktiga.

Efter att ha redogjort för utlåtandets innehåll anför föredraganden.

Vad lagrådet anfört beträffande övergångsbestämmelsen i det remitterade lagförslaget torde böra iakttagas.

På sätt lagrådet framhållit torde tidpunkten för lagens ikraftträdande böra något framflyttas. Jag föreslår i sådant hänseende, att såväl nu ifrågavarande lag som övriga därmed sammanhängande författningar skola träda i kraft den 1 april 1943.

I mitt anförande till statsrådsprotokollet för den 18 december 1942 har jag förklarat mig finna rimligt, att de vapenfria värnpliktiga erhålla i huvudsak samma ekonomiska förmåner som övriga värnpliktiga, sålunda även terminslön enligt den s. k. högre tariffen. Däremot borde tillägget i tjänstgöringstid icke få räknas såsom kvalifikationstid för hemortslön och penningbidrag. Jag anhåller nu att få återkomma till dessa spörsmål.

Enligt gällande bestämmelser fullgöra samvetsömma värnpliktiga värnpliktstjänstgöring i fredstid under ett antal dagar som överstiger det de eljest skolat fullgöra med 90 för s. k. vapenvägrare och med 120 för civilarbetare. Enligt det upprättade förslaget till lag om vapenfria värnpliktiga kommer förlängningen att utgöra 150 dagar. Av detta antal dagar komma emellertid i regel allenast 120 att fullgöras i samband med den första tjänstgöringen. Denna förlängning bör icke få räknas såsom kvalifikationstid för förhöjda ekonomiska förmåner, där sådan förhöjning gjorts beroende av att viss tids tjänstgöring fullgjorts. Så är fallet vid beräkning av *terminslön*, *penningbidrag* samt *hemortslön*.

Vad först angår *terminslön* gäller enligt kungörelsen den 19 januari 1940 (nr 51) med särskilda bestämmelser angående tillämpning av krigsavlöningsreglementet den 15 juni 1939 (nr 278), att rätt till terminslön enligt den högre

tariffen tillkommer flertalet värnpliktiga från och med den lönetermin, som tager sin början näst efter 42:a tjänstgöringsdagen efter inryckningsdagen.

Dessa 42 dagar motsvara de perioder om sex veckor, som vid beredskapens början avsågos skola bli inkallelseperioder. Högre terminslön utgick icke under den första inkallelseperioden. Beträffande de värnpliktiga, som enligt äldre terminologi tillhöra årsklass 1939 (årsgrupp 1940), ha de 42 dagarna ökat med 180, motsvarande den egentliga fredstjänstgöringen för denna kategori, så att den högre terminslönen till dessa värnpliktiga icke utgår förrän från och med den lönetermin, som börjar näst efter 222 tjänstgöringsdagar. Till värnpliktiga av yngre årsklasser (årsgrupper) utgår terminslön efter den högre tariffen sedan vederbörande tjänstgjort 360 dagar, d. v. s. samma antal dagar som i fredstid skall fullgöras såsom första tjänstgöring av huvuddelen av dessa värnpliktiga.

Såväl civilarbetare som s. k. vapenvägrare äro undantagna från rätten till terminslön enligt högre tariff.

Då i enlighet med vad nyss anförts detta undantag bör bortfalla, synes i samband därmed böra föreskrivas, att de nämnda perioderna om 222 respektive 360 dagar skola ökas för vapenfria värnpliktiga med 120 dagar, motsvarande den del av tjänstgöringsförlängningen, som i regel kommer att fullgöras i samband med första tjänstgöringen. Någon anledning att införa olika bestämmelser för förutvarande civilarbetare, å ena, samt förutvarande s. k. vapenvägrare, å andra sidan, synes mig icke föreligga, helst som en sådan åtgärd skulle ytterligare försvåra tillämpningen av avlöningsbestämmelserna. Därest riksdagen ej har något att däremot erinra, torde de ändringar i dessa bestämmelser, som erfordras i anledning av vad jag nu anført, få vidtagas i administrativ ordning.

Penningbidrag utgår icke för närvarande, enär terminslön i stället utbetalas. Enligt kungörelsen den 30 juni 1942 (nr 527) med provisoriska bestämmelser angående avlöning åt värnpliktiga m. m., vilken kungörelse såvitt avser penningbidrag ännu icke trätt i kraft, utgår till värnpliktig, i den mån krigsavlöningsreglementet ej skall tillämpas, penningbidrag med en krona om dagen till menig, som icke fullgjort tjänstgöring under sammanlagt 390 dagar, samt till den, som fullgjort tjänstgöring av sådan längd, med en krona 50 öre om dagen. 390 dagar motsvarar första tjänstgöringen om 360 dagar samt en repetitionsövning om 30 dagar. Förhöjning av penningbidraget skall dock icke ske beträffande samvetsömma värnpliktiga. I enlighet med vad tidigare anförts bör detta principiella undantag bortfalla men den för vapenfria stadgade förlängningen av tjänstgöringen icke få räknas såsom kvalifikationstid för förhöjt penningbidrag. I regel torde de vapenfria komma att fullgöra en första tjänstgöring om $(360 + 120 =)$ 480 dagar samt två repetitionsövningar och en efterutbildningsövning, envar om $(30 + 10 =)$ 40 dagar. I enlighet härmed bör för vapenfri värnpliktig förhöjning av penningbidraget från en krona till en krona 50 öre om dagen ske sedan vederbörande tjänstgjort $(360 + 120 + 30 + 10 =)$ 520 dagar. Jämväl härav föranledd författningsändring torde, om riksdagen ej har någon erinran däremot, få vidtagas av Kungl. Maj:t.

Vad beträffar *hemortslön* ha redan i 20 § förordningen den 30 juni 1942 (nr 521) om familjebidrag åt värnpliktiga under krigstjänstgöring m. m. iakttagits de principer, för vilka ovan redogjorts. I samband med att den föreslagna lagen om vapenfria värnpliktiga träder i kraft böra emellertid därav betingade formella ändringar vidtagas i sistnämnda förordning, på sätt framgår av upprättat författningsförslag.

I förevarande sammanhang torde jämväl få upptagas ytterligare några spörsmål, delvis berörande eller sammanhängande med 20 § i 1942 års krigsfamiljebidragsförordning.

I en den 9 oktober 1942 dagtecknad promemoria har chefen för arbetsmarknadskommissionens värnpliktshjälpsbyrå anfört bland annat, att det syntes skäligt, att värnpliktiga, vilka undergått efterbesiktning jämlikt kungörelsen den 27 mars 1942 (nr 173) och därvid inskrivits för fullgörande av värnplikt samt numera inkallats till tjänstgöring, i fråga om rätt till krigslön samt i fråga om familjebidrag och hemortslön enligt krigsfamiljebidragsförordningen likställdes med de meniga värnpliktiga, vilka enligt det äldre redovisningssystemet för värnpliktiga hänfördes till årsklass 1938 eller äldre årsklass (årsgrupp 1939 eller äldre årsgrupp) och som på sin tid inkallades till fullgörande av första tjänstgöring (motsvarande tjänstgöring), från vilken de enligt äldre värnpliktslags bestämmelser blivit befriade i fredstid på grund av försörjningsplikt eller av annan liknande orsak. Vad beträffade sistnämnda värnpliktiga skulle så anses, som om de fullgjort rekryt- eller soldatutbildning, oavsett om de tidigare fullgjort tjänstgöring eller icke. De hade därför redan från början av sin tjänstgöring enligt § 28 mom. 1 eller § 36 mom. 2 i då gällande värnpliktslag blivit hänfödda till andra krigslöneklassen och i följd därav efter 42 dagars beredskapstjänstgöring erhållit en från 10 till 15 kronor förhöjd terminslön. I promemorian har härutinnan hänvisats till 2 § 2 mom. fjärde stycket i kungörelsen den 19 maj 1940 med särskilda bestämmelser angående tillämpning av krigsavlöningsreglementet (nr 51), sådant nämnda stycke lyder enligt kungörelse den 16 maj 1941 (nr 286).

I propositionen 1941:136, som låg till grund för bland annat nyssnämnda författningsändring, anfördes, att den i författningsrummet upptagna bestämmelsen toge sikte på äldre värnpliktiga, vilka på grund av kategoriklyvning eller liknande orsak — dock ej vanligt uppskov — icke fullgjort rekrytutbildning eller motsvarande tjänstgöring. Under hänvisning till den opåräknade naturen av den tjänstgöring, som komme att åläggas dessa värnpliktiga, föreslogs berörda förbättring av deras krigslön. Riksdagen gjorde ej erinran mot vad sålunda anförts.

I förutnämnda promemoria har vidare uttalats, att det vad gällde familjebidrag och hemortslön enligt krigsfamiljebidragsförordningen syntes skäligt, att efterbesiktigades tjänstgöring bedömdes såsom beredskapstjänstgöring. Skulle den tjänstgöring under 180 dagar, som nu vore dem anbefalld, bedömas såsom första tjänstgöring, skulle därav följa, att ensamstående värnpliktiga på grund av stadgande i kungörelse den 10 april 1942 (nr 172) icke skulle kunna erhålla bostadsbidrag enligt 8 § eller näringsbidrag enligt 13 § i 1940

års krigsfamiljebidragsförordning, och det syntes orimligt att likställa dem med sådana värnpliktiga, som nu i normal ålder fullgjorde sin soldat(rekryt)-utbildning, d. v. s. med 21-åringar. Om de likställdes med dessa ynglingar, skulle följden vidare bliva, att de icke kunde få hemortslön enligt 20 § i 1942 års krigsfamiljebidragsförordning förrän efter en sammanlagd tjänstgöring av minst 270 dagar, varav 180 dagar skulle motsvara första tjänstgöring och 90 dagar skulle motsvara beredskapstjänstgöring.

Det syntes sålunda förslagsställaren erforderligt, att bestämmelser meddelades av innebörd

a) att meniga värnpliktiga, vilka undergått efterbesiktning jämlikt kungörelsen den 27 mars 1942 (nr 173) och därvid inskrivits för fullgörande av värnplikt samt inkallats till fullgörande av dem anbefalld tjänstgöring om 180 dagar, skulle erhålla terminslön enligt krigsavlöningsreglementets andra krigslöneklass, oavsett om de tidigare fullgjort tjänstgöring eller icke; samt

b) att vid prövning av frågor om familjebidrag och hemortslön enligt krigsfamiljebidragsförordningen till samma värnpliktiga det skulle så anses, som om dessa värnpliktiga före dem nu anbefalld tjänstgöring om 180 dagar fullgjort all dem i fredstid åliggande tjänstgöring.

I promemorian har tillika framhållits, att det vore av betydelse, att de ifrågasatta bestämmelserna utfärdades snarast möjligt, då familjebidragsnämndernas beslut i fråga om familjebidrag i vissa fall måste bliva beroende av Kungl. Maj:ts blivande bestämmelser om krigslön och familjebidrag samt hemortslön till denna kategori värnpliktiga.

I huvudsaklig anslutning till vad i promemorian anförts ha inom försvarsdepartementet upprättats vissa författningsutkast, vilka jämte förutnämnda promemoria och ett inom departementet uppgjort tillägg till densamma remitterats till vissa myndigheter. I anledning av remissen ha yttranden avgivits av överbefälhavaren, arméchefen, marinchefen, chefen för flygvapnet och flygförvaltningen, arméförvaltningens civila departement, marinförvaltningen, försvarsväsendets lönenämnd samt statens arbetsmarknadskommission.

Förslaget att det vid prövning av frågor om hemortslön enligt krigsfamiljebidragsförordningen skulle så anses som om de efterbesiktigade värnpliktiga före dem nu anbefalld tjänstgöring för utbildning om 180 dagar fullgjort all dem i fredstid åliggande tjänstgöring har i remissyttrandena i princip icke mött invändning. *Överbefälhavaren* har emellertid i sitt remissyttrande uttalat, att de efterbesiktigade och inskrivna värnpliktiga, vilka ännu icke fyllt 24 år, syntes honom praktiskt taget jämställda med dem, som fått anstånd med påbörjandet av första tjänstgöringen, vilket kunde medgivas högst intill det år den värnpliktige fyllde 24 år. Visserligen hade de icke själva begärt något anstånd, men olägenheterna för dem syntes icke kunna bliva nämnvärt större än för övriga jämnåriga värnpliktiga, som fått anstånd. På grund härav ansåg överbefälhavaren, att det kunde ifrågasättas, om icke de särskilda inskränkningarna såväl i förevarande som i andra hänseenden borde gälla för de år 1918 eller senare födda efterbesiktigade. För övriga borde däremot inga dylika inskränkningar ifrågakomma. *Arméförvaltningens civila departement*

har erinrat, att en ändring av gällande bestämmelser om hemortslön torde förutsätta riksdagens medverkan.

Även enligt min mening är det icke rimligt, att efterbesiktigade värnpliktiga, vilka till övervägande del tillhöra äldre åldersklasser, i avseende å hemortslön helt likställas med sådana värnpliktiga som i normal ålder fullgöra sin soldat(rekryt)utbildning. 20 § i 1942 års krigsfamiljebidragsförordning innehåller redan nu bestämmelser, enligt vilka fredstjänstgöring såsom kvalifikation för hemortslön skall anses vara helt fullgjord bland annat för det fall, att den värnpliktige tidigare blivit i vederbörlig ordning helt eller delvis befriad från dylik tjänstgöring, exempelvis på grund av familjeskäl. Motsvarande bör gälla den som tidigare till följd av lyte, stadigvarande sjukdom, kroppslig svaghet eller annan dylik orsak frikallats från värnpliktens fullgörande men som med stöd av de nya bestämmelserna om efterbesiktning numera inkallats till tjänstgöring. För tillgodoseende av detta önskemål bör 20 § 2 mom. andra stycket ändras. Då under alla omständigheter fullgörande av nittio dagars beredskapstjänst förutsättes för att man skall komma i åtnjutande av hemortslön lär någon väsentlig olägenhet icke uppkomma genom att riksdagens beslut i ämnet måste avvaktas. Denna kvalifikationstid bör emellertid få räknas redan från och med tidpunkten för de efterbesiktigades inryckning. De nya bestämmelserna böra därför lämpligen lända till efterrättelse redan från och med den 1 oktober 1942.

I förevarande sammanhang har statens arbetsmarknadskommission föreslagit, att ordet »hemortsredovisad» i 1 mom. av samma paragraf skall utbytas mot »truppregistrerad», vilken beteckning ansluter sig till det numera gällande redovisningssystemet för de värnpliktiga. Emot förslaget om en sådan formell ändring har jag intet att erinra. Särskild föreskrift bör i samband därmed meddelas beträffande värnpliktiga, som äro truppregistrerade vid central myndighet.

Förutnämnda kungörelse den 10 april 1942 (nr 172) om undantag i vissa fall från rätt till bidrag enligt 8 och 13 §§ krigsfamiljebidragsförordningen den 17 april 1940 (nr 22) kommer att från och med den 1 mars 1943 ersättas med kungörelsen den 31 december 1942 (nr 983) om undantag i vissa fall från rätt till bidrag enligt 9 § 2 mom. samt 10, 11, 14 och 15 §§ krigsfamiljebidragsförordningen den 30 juni 1942 (nr 521). Någon jämkning av dessa bestämmelser på sätt i förenämnda promemoria ifrågasatts har icke synt mig erforderlig. Såväl i den nya som i den gamla kungörelsen göres undantag i angivna hänseenden, d. v. s. beträffande bostads- och näringsbidrag, endast för värnpliktiga, vilka jämlikt 28 § värnpliktslagen inkallats för fullgörande av dem enligt 27 § 1 mom. samma lag åliggande tjänstgöring. De efterbesiktigade inkallas väl enligt 28 § men ej till fullgörande av tjänstgöring enligt 27 § 1 mom. Den dem anbefallda tjänstgöringen grundas nämligen på 3 § andra stycket i berörda lag och fjärde stycket i övergångsbestämmelserna till densamma.

Vad slutligen angår terminslönen åt de efterbesiktigade har varit under övervägande, huruvida icke formell anslutning borde sökas till 2 § 2 mom. fjärde

stycket i kungörelsen den 19 januari 1940 (nr 51). Då sistnämnda stadgande gäller värnpliktiga tillhörande årsklass 1938 eller äldre årsklass (årsgrupp 1939 eller äldre årsgrupp), skulle — sedan begreppet årsklass (årsgrupp) i samband med övergången till det nya truppregistreringssystemet kommit ur bruk — för sådant fall de förbättrade krigslöneförmånerna tillkomma allenast sådana efterbesiktigade, som äro födda under åren 1906—1918, men ej dem, som äro födda år 1919 eller 1920. Om yngre värnpliktiga blir i detta sammanhang ej fråga, då efterbesiktning skett allenast av dem, som frikallats före den 1 januari 1941.

Överbefälhavarens ovan återgivna erinringar synas närmast beröra de ifrågasatta bestämmelserna om terminslön. *Arméförvaltningens civila departement* har för sin del anfört att, därest samtliga vid efterbesiktning inskrivna värnpliktiga vid tjänstgöring omedelbart skulle erhålla terminslön efter andra krigslöneklassen, efterbesiktigade födda efter år 1918 i detta hänseende skulle komma i en bättre ställning än jämnåriga värnpliktiga, som i vederbörlig ordning inskrivits under det år de fyllt 20 år. Dessa sistnämnda värnpliktiga erhöle icke terminslön förrän efter viss tids tjänstgöring. Emellertid torde ifrågavarande värnpliktiga numera i regel ha fullgjort för erhållande av den högre lönen föreskriven tjänstgöring. Det vore således allenast fråga om att efterbesiktigade värnpliktiga under samtidig tjänstgöring skulle bliva i avseende å krigslöneklass likställda med övriga jämnåriga värnpliktiga. Med hänsyn till de särskilda förhållanden, som här föreläge, syntes intet vara att erinra mot ett sådant förslag. *Marinförvaltningen* har i sitt yttrande anfört, att de föreslagna förmånerna, såvitt gällde krigsavlönning, möjligen borde tillkomma endast dem, som vore födda under åren 1906—1918, men att en enhetlig behandling av samtliga nu avsedda värnpliktiga vore väl försvarlig.

För min del anser jag, att det skäl, som i propositionen 1941: 136 anfördes till stöd för det sedermera av riksdagen godkända förslaget om förbättrade förmåner åt värnpliktiga av 1938 års och äldre klasser, nämligen tjänstgöringens opåräknade natur, med fog kan åberopas även då det gäller att tillerkänna efterbesiktigade av alla ifrågakommande åldrar motsvarande förbättring av terminslönen. Då de efterbesiktigade i allmänhet avses sammanförda till särskilda förband, skulle det enligt min mening komma att för de efterbesiktade själva framstå såsom en orättvisa, därest vissa av dem komme i åtnjutande av högre terminslön än andra. Härtill kommer den rent praktiska synpunkten, att en uppdelning av de efterbesiktade efter ålder skulle öka arbetet med löneutbetalningar. För min del har jag därför anslutit mig till den mening, att någon sådan uppdelning icke bör ske.

Med hänsyn till ärendets brådskande natur och i betraktande av den ståndpunkt riksdagen tagit till nyssnämnda i propositionen 1941: 136 innefattade förslag har Kungl. Maj:t den 6 november 1942 utfärdat en kungörelse (nr 867) av innebörd, att efterbesiktigade i avseende å såväl krigslöneklass som rätt att åtnjuta terminslön efter högre tariff likställas med värnpliktiga, vilka enligt tidigare gällande bestämmelser hänförts till årsklass 1938 eller äldre årsklass. Jag har emellertid ansett detta beslut böra i förevarande sammanhang anmälas för riksdagen.

Jag anser mig vidare böra framhålla, att enligt vad jag inhämtat 1942 års krigsavlönings-sakkunniga, vilka kunna förväntas inom den närmaste tiden avlämna förslag till nya avlöningsbestämmelser för personal vid försvarsväsendet under beredskaps- och krigstjänstgöring, möjligen i samband därmed komma att föreslå vissa ändringar i krigsfamiljebidragsförordningen, bland annat i dess 20 §, avsedda att träda i kraft samtidigt med de nya avlöningsbestämmelserna. Med hänsyn till angelägenheten av att snarast genomföra ovan omförmälda ändring i samma förordning i vad angår efterbesiktigade värnpliktiga har det icke synt mig möjligt att avvakta berörda sakkunnigförslag. Då därav eventuellt föranledda ändringar i krigsfamiljebidragsförordningen komma att beröra andra spörsmål än de nu ifrågasvarande, läser hinder icke möta för riksdagen att sedermera till behandling upptaga jämväl förslag om sådana ändringar.

Här må även omnämnas, att riksdagens militieombudsman i skrivelse den 27 november 1942 berört vissa spörsmål, som sammanhännga med frågan, huruvida samvetsömna och andra värnpliktiga må tillgodoräkna sig och uppbära avlöning för tjänstgöringstid, under vilken de icke fullgjort något arbete. Skrivelsen är för närvarande föremål för remissbehandling. Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att utfärda de bestämmelser i ämnet som efter utredning må befinnas påkallade.

Med förmålan att inom försvarsdepartementet upprättats förslag till *förordning angående ändrad lydelse av 20 § 1 och 2 mom. krigsfamiljebidragsförordningen den 30 juni 1942 (nr 521)* hemställer föredraganden — under hänvisning till sitt anförande till statsrådsprotokollet för den 18 december 1942 — att nämnda förslag ävensom de inom departementet upprättade förslagen till *lag om vapenfria värnpliktiga* samt till *lag om straff för förbrytelser i tjänsten av vissa vapenfria värnpliktiga*, sistnämnda förslag med de jämkningar, som föranledas av lagrådets yttrande, måtte föreläggas riksdagen till antagande.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan förordnar Hans Maj:t Konungen, att till riksdagen skall avlätas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

C. F. von Horn.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING.

	Sid.
I. Förslag till lag om vapenfria värnpliktiga	2
II. Förslag till lag om straff för förbrytelser i tjänsten av vissa vapenfria värnpliktiga	4
III. Förslag till förordning angående ändrad lydelse av 20 § 1 och 2 mom. krigsfamiljebidragsförordningen den 30 juni 1942.....	6
IV. Utdrag av statsrådsprotokollet för den 18 december 1942	8
1. Allmänna synpunkter	11
2. Villkor för befrielse från egentlig värnpliktstjänstgöring	15
3. Överföring till vapenfri tjänstgöring av redan inskriven värnpliktig	19
4. Tjänstgöringens längd	20
5. Tjänstgöringens art	26
6. Sättet för prövning av samvetsbetänkligheterna	36
7. Straffrättsliga spörsmål	43
8. Specialmotivering	51
9. Hemställan	52
<i>Bilaga C.</i> De sakkunnigas förslag till lag om vapenfria värnpliktiga	54
<i>Bilaga D.</i> De sakkunnigas förslag till lag om straff för förbrytelser i tjänsten av vissa vapenfria värnpliktiga	56
V. Utdrag av lagrådets protokoll för den 15 januari 1943	58
VI. Utdrag av statsrådsprotokollet för den 22 januari 1943	59